

अथ विष्णु भक्ति चन्द्रे दयः प्रारभ्यते

-(न।सिं.हारणमुनिः)

पुस्तक दिदीक त्याग राया राम

जि.ध.३२

२०५-६४३

१०४८

२

७०॥ ॐ नमो नगते मंगलेश्वर श्रीमद्विलक्ष्मी नृसिंहाय ॥ ॥ वंदे श्रीमन्नृसिंहे शंख पुष्पा रण्यं गुह्यं
मं श्रीमा ममंत्रं राजं च विष्णु वान् हृद्दिशि दाय ॥ श्रीविष्णु व लोके स्मिन् सज्जका का दकारकः ॥ श्री
विष्णु नक्ति चंद्रो यं विष्णु प्रेमा श्चैव र्द्धनः ॥ २ ॥ यस्य श्रुते एकं लात्मकं सद्गुणं दाने काय तमः प्रबद्धं ॥ श्री
शिव्य मे ती प्रिय वा तशा त्या नानांतरा या अगतौ दत्ता यो ॥ ३ ॥ तस्यै निरंतरा द्वा य दुर्लभा धकार विधुं स
नं ॥ स्मृत्वा प्रणम्य चादौ गुह्यं श्रीविष्णु नक्ति चंद्रो दयं ॥ ४ ॥ यदः पुष्प मध्यस्थं यथा सारं समुद्धरेत् ॥ तथा स
र्वेषु शास्त्रेषु ॥ सारं श्रुत्वा तिबुद्धिमान् ॥ ५ ॥ संसारा नल निर्विघ्नो मिनी वीर्यार्थं सिद्धये ॥ संसारा सार तो ता
वा गुह्यं शरणा मा धुने त ॥ ६ ॥ ॥ शिष्य लक्षणं ॥ ॥ शिष्यः श्रद्धा मयः श्रीमान् विनीतः प्रियदर्शनः ॥ सद्य वाक्
पुण्य चरितो दत्त धीर्दत्तैवर्जितः ॥ काम क्रोध परि त्यागी नक्त श्रु गुह्यो दयो ॥ देवता प्रवणः काय मनो

काशिर्दिवानिशं॥ चिरुजोनिर्जिताशेषकरणो करुणालयः॥ इत्यादिलक्षणैर्मुक्तः शिष्योदीक्षाधिकारः
 भाक्॥ गुरुमेवारतः शिष्यः स्निग्धः सर्वनिवेदकः॥ गुरावीश्वरभावश्च दंडवत्क्षणमेतुं॥ अग्रमन्नोद्यतः
 राश्वत्गुर्वतिं शिरसाश्रुदा॥ शृङ्गन्परिवारप्रक्षया नावजस्रोषयेतुं॥ तथाचोक्तं श्रीजागते श्रीनगव
 ताउद्धवप्रति॥ यतः कर्तव्या कर्तव्यज्ञानं संसारतरणं च श्रीगुरुप्रसादव्यतिरेकेण न जवति॥ अतः॥ मदलि
 जं गुर्वंतां मुपासीत मदात्मकं॥ अमान्द्रमसरोदको निर्मादृढसौ हृदः॥ असन्नाथाजिज्ञासुरनस
 मुरमोक्षवाक्॥ ॥ इति शिष्यलक्षणानि॥ एवं लक्षणवान् शिष्यो न जेसर्वात्मना तुं॥ कालानलाति
 दग्धस्य जनस्यामृतपूरकं॥ ॥ अथ गुरुलक्षणानि॥ विष्णुवेताः प्रवांतात्वा विमन्युः संस्तु कृत्वा साधु
 मदान् सदा लोके सज्जुः परिकीर्तितः॥ विष्णुवतधरो निश्चैल्लवानां सुसंमतः॥ विष्णोः कथारतो लोके वि॥

पुण्यं च वेत्तु तदेव नार्थया स हि ज्ञानं सा दृष्टिः सा चैव ॥ १ ॥ अथ वेत्तु श्रीवैष्णवी दीक्षा ग्राह्या ॥ अथ ये
श्वशरीरं संवसरासादयेया तयोर्वसरासादयेया ॥ अथ वेत्तु श्रीवैष्णवी दीक्षा ग्राह्या ॥ अथ ये
येति विनिश्चयः ॥ मासे सुमुक्तं विद्यां स्वीकृत्य तथोक्तमागमो मंत्रस्वीकरणं चैव त्रैलोक्यं स्वफलप्र
दा वेत्ता रेव न जानाथ ज्येष्ठं सुप्रमाणं ध्रुवं आकाशं बंधुना शाय आचरणं सुखं बह ॥ प्रज्ञादा निजप्रि
दे सर्वत्र शुभमाश्विनो कार्तिपक्षे नृदिः स्यान्मार्गं विष्णुन प्रदं पौषे तु ज्ञानदानिः स्यान्माघे मेधाविव
र्द्धनं फाल्गुने सर्वव्यापनं अपर्यो संप्रकीर्तितां कवित्प्रपवादा ॥ ॥ अथ वैष्णवमंत्राणां महिमा मंत्रा
न श्रीमंत्रराजा दीनवेष्णवा तं सुवर्तु यद्वा तं स वैष्णवं यन्प्राप्य याति विष्णोः परं पदं पुण्यं नमो महसै
त्येवं तं सुविपुलं तया नपति विष्णोः मंत्रान्तरास्ते लोकपावनाः ॥ तत्रास्ते कर्मसु सुगोदेवकृता ॥

विष्णु उवाच ॥ मां गं मनुष्यं मया संसृज्य विष्णु उवाच ॥ सदीक्षा विभिमभ्यर्चनं सयं च द्वादशाक्षरं ॥ अष्ट
 क्षरं च मंत्रं यं येन यं तिजता त्रमा ॥ तान् दृष्ट्वा ब्रह्म ह्युच्यते तदेतत् ॥ तौ वै स वा ॥ स्वयं शंखितश्चक्रिणो नृत्ता
 ब्रह्मायुर्वनमालिनः ॥ वसंति विष्णवे लोके विष्णुरूपेण तनराः ॥ तथा वत्सुर्धस्त्रिधेयुर्वं प्रति नारदे नोक्तं ॥ ज
 पश्च परमो गुह्यः श्रूयतां मनुष्यात्मजा ॥ यं सप्त रात्रं पठन् उमान् पश्यति विवरात् ॥ ॥ अत मो न ग व ते वा सु
 द वा ये ति ॥ मां च एतानेनादत्तम्यं कुर्यात् ॥ इत्यमयी बुधः ॥ सपयं विविधैर्द्रव्यैर्दशकालविनाशविना ॥ तथा श्री वि
 ष्णु उवाच ॥ गता गतानि वर्तन्ति वर्तन्ति सूर्यादयो यदा ॥ अद्यापि न निवर्तन्ति द्वादशाक्षरं विनाशका ॥ इति ॥ प्रजप
 न्नेनैव यानं येन यं पश्यति नृत्ता ॥ यदा वा संस्पृश साक्षादुच्यते सो महा नृपात् ॥ आरासा केन मागणिसी
 श्रूयते ॥ इति ॥ कर्तव्यं यथा विज्ञेः ॥ परमेश्वर उवाच ॥ ॥ तथा मन्त्रार्थं नारद उवाच ॥ ॥ श्रूयतां वै

वसन्ति तस्माद्वैदवतार्वनं सवैश्चागमपामाणक्युर्द्विदुसारिणा गुरुत्वेन प्रकाशेति विशेषः॥
 ताथेवागमः॥ स्त्रीणां प्रपञ्चिकायास्ति विज्ञेयसाधनविशुद्धिस्तन्मनारदेनैव स्त्रीणां च विज्ञेयतइति
 तापनीयकृतिश्च स्त्रीषु सोर्वाययकृच्छात्तत्राप्यज्ञातसावैश्वर्यं ददाति देहांत देवः परब्रह्मतारकं व्याव
 शेयेनासावमृतीमृतासोऽमृतं च गच्छति॥ ७॥ तस्माद्ग्राह्याप्रयत्नेन दीक्षा प्राप्ता गती जनेः गुणार्जा गवता
 त्पुण्या तसवी जीष्टप्रदायिनी दीयते ऐश्वर्यं ज्ञानं क्षिप्यते पापं जरा प्राप्य ते वैश्वर्यं धर्मं तस्माद्दीक्षो
 यते बुधैः विना श्रीवैष्णवी दीक्षां प्रसादं सङ्गृह्णाति विना श्रीवैष्णवं धर्मं कथं जागवतो भवेत् जज्ञा
 श्रीवैष्णवी दीक्षा अथ संतो सयेतुर्लभस्वात्मकारकविशेषः शक्त्यात्मानं समर्पयत् शिष्यस्तदक्षिणां
 दद्यात् विज्ञेयं विवर्जयत् शताष्टकं सदस्वंगुरवे नक्ति संयुतः तदक्षिणं विजागं वा तदक्षिणं वा स्वरा

क्तितः॥ सर्वत्रेवानु कलः स्यात् एतावान् धर्मसंग्रहः॥ ॥ तथा च तापनीयकृतिः॥ सप्तद्वीपावती न
 मिद्विद्विणार्थना व कल्पते॥ तस्माद्बुद्ध्या का विद्विणा दद्यात्सा जायवतीति॥ तथा चोक्तमाचार्यैः॥ हारो
 रुष्टे गुरुस्तथा गुरौ रुष्टे न कथ्यते॥ तस्मात्सर्वत्र यत्र न गुरुमेव प्रसादयेत्॥ ॥ अथ मंत्रसाधनप्रकारः॥
 आचार्यानुग्रहं लब्ध्वा मंत्रं यत्र न साधयेत्॥ अनुकूलं गुणं स्मृत्वा विष्णुचसंयतः शुचिः॥ मंत्रं साधयमानः शु
 चिकालं दक्षिणं चेत्यत्॥ दिकालमेककालं वा न मंत्रं कवलं जपेत्॥ आत्मशुद्धिर्मेव शुद्धिर्दृष्टा दृष्टमर्थ
 ता॥ पुरश्चरणाकार्यं स्यादित्याचार्यैर्निर्दिष्टं॥ तथा चोक्तमाचार्यैः॥ समुद्रगायाः मरितः संशयः पायना
 शना॥ पश्चिमाभिमुखं लिङं शुभं लोकोत्तरं॥ सर्वोत्कृष्टं प्रदो विष्णोः॥ स्नात्वा नान्यतो रमं॥ गृहं ताशु
 विमंकारस्वजावा न्याप्रसिद्धिः॥ तत्र चिण्णिमं चित्तं कलं सनं॥ विष्णुः॥ आकर्षणं॥ कुर्यात्तत्र

चनायात्मनः सुधीः वायवीयां वा वायवीयं जीज्युः कां यथा विधिः आयेत्तीक्ष्णं हृत्तस्य निरा
हृतैः कर्पूरदाहवज्रस्य साकं कुंभीजसंयुतां अमृतं आविणीयश्चातं क्षरणां क्षरदे क्षिरं सद्यः ज्ञानम
नंतं यथादवा मृतमुक्ते विभुः ज्ञातादहस्तु नानिष्पद्यते ततः प्राणाद्यामस्तन्यासश्चितयेनां
त्रदेवतां श्रीनृसिंहं महाविष्णुं सच्चिदानंदं विग्रहं मंत्रं जपं श्रुत्वा ध्यानं प्रथममुच्यते ध्यानं च प्रत्य
यावृत्तिः साक्षात्कारा तु कारिणी ध्यानावाक्रमाचार्यैः हीरादेः जमुवैर्दत्तः सवरदत्तं कृपिना कानयं
विभ्रजं प्रविर्महादिवरनाजिह्वोत्समं पूषाः आश्विष्ठां प्रप्रायारं कृपिना दत्त्वा पत्रं विदुः कनी
जग्रीव इदं पुनानुवृत्तं हरिर्योगा न एहासन ॥ ॥ ज्योतिर्मंडलमध्यस्थं यवाकृत्य यमं दिशं वातया मज्जि
लायां वापदेवातिरम्य पूजयेत् दक्षिणायामं लेपुषैर्नापवत्तं विमंडले ध्यातेन हृदये वासनां ध्यायैः

डिवादिस्तु। मन्त्रनिष्ठानां श्रीविष्णुरेव श्रेयः। तथा हरिं च श्रीशिववत्तनं। हरिरकः सदा ध्येयोनवदिः सत्
 मे स्थितैः विष्णुमन्त्रं सदा विनाः पठध्वजसत केन वमिति। एवं सचितये विष्णुसङ्कत्याप्यकमालयाः स्त्रिया
 दिपयस्तत्रास्तु रामयाः उपेयमनु। मन्त्रः सदा हरिं शौचं मौनं चैव मन्त्रार्थवितनं। अथ यत्नमस्ति वैदोक्तपमं
 पत्रिहृतवज्रपश्चमानसश्रेष्ठोत्तुपांशुर्मध्यमः स्मृतः। वादिकस्तूधमस्तस्मात्तु उपंशुं जीतमानसं। अ
 शुचिर्वावाया नो वातिष्ठनृगच्छनसदापि वा। मन्त्रैककारणो विद्वान्। मनसैव सदा जपेत्। चौरदुष्टमृगव्याज।
 मंजुलेपिवने वरन्। अमाधितं साधितं वा सास्त्रं वनं वा ध्यात्वा। संप्रदायानुसारेण हस्तदेवाय नमः। मन्त्रं
 ध्यात्वा चितये ध्वजं जपन्तु क्तं कमालया। वासा। उपकालेन जायते तदा हामादिके सुखा वा। गृहे चैक
 मुनीनां प्यनद्या बुद्धिगुणमृतं। गच्छामि देवाय नमः। वासा। उपकालेन जायते तदा हामादिके सुखा वा। गृहे चैक

त्रिधौ। महस्वरात कोटीनाम तं तं विष्णुसत्रिधौ॥ याज्ञवल्क्यः॥ यदि वाग्ममद्योपयातस्याज्जपादिषु क
थं वना व्यादरे वैष्णवं मंत्रं स्मरेच्च विष्णुमध्ययं॥ इति। पयो वृतस्य सिद्धिः स्यात्तु केनैवेन मंत्राय॥ इति क
नैस्पदविष्णुकी कलौ लक्ष्म्यं जपेत्। जन्म करसदस्त्राणि जन्म वैवाद्युताद्यथ। तुल्यैर्ध्वनिजैर्जातीक
जगुगुलसर्षपेः॥ आज्यमिश्रैर्दशांशेन मुकुयाद्वादिरेतत्। अथ वा सज्जुग्धैर्वाज्यैर्वाथ पुरस्कृतैः त
र्पणं तद्दशांशं स्यादनिषेकोऽष्टमर्षणं॥ द्विजं नोज्यात्यजाग्रेऽपि सिद्धये चंदते किल। सिद्धम्यत्रीणि विज्ञानि
दाता लाक्षा अयाचकः॥ बौधायनेऽपि। जगवानेवं मद्मंत्रं विदित्वा सिद्धमंत्रं स्य मंत्रोक्ताः॥ इति॥ अमि
दयः॥ पुरश्चरणं नैव। नक्तिः श्रद्धातपः। बोधं शुद्धदेहं योगिनः॥ मत्तादास्यादनिर्दयं सुखं तसिद्धिलक्षणे
हि सत्तादमिति ध्यात्वा मदापात किनो नराः। सर्वपापापहं देवं मुच्यंते सर्वकिञ्चिद्वै॥ एकविंशतिरात्रेण धमत

तएवधियाप्रति। प्रसादकरुतेस्वप्ने किं लिखनिमं कितः। स्वप्नेयस्यतिविदवं नृसिंहसर्वतामुखं। यत्
 प्रसादसुमुखेनिर्मलवंप्रमोदते। गंगागांजारीनानुलिगिनं लिगमैश्वरं प्रमत्तं तत्रजानीयासिद्धिस्वप्नि
 दर्शने। उयलक्षणंवेतत्। अशुभेषुवादेनातिष्ठयति। तथावेत्तं पांचरात्रिकसिद्धांते। क्षितिनामः। किति
 जायतेतरणं। मंग्यामविजयः। पुष्पिनेनामलेदोमः। तत्सुजावाहंससारमन्त्रकलाकमयूराश्चरोक्षणां। श्रीनृसिंह
 स्वरक्तिपाख्यदपरिवारमंगमलस्मीश्रीगामतल्लमूपाणि सर्वोक्तसिद्धिस्तुवकस्त्वानि॥ अथमध्यम
 सिद्धिस्तुवकस्त्वानि। तत्रश्रीमन्माह नैरवमंत्रातानदीसमुद्रतरणमाकाशागमनं तथा। आम्करोदयमंवेवकल
 तं कृताशानं। यदुतसुवताराणां चंद्रपंडुददर्शनै। दस्यस्यारोदणजेवसादनिरोपिवा। नागाश्च वृषजेनेनत
 रुद्रोनाशरादणं विमानगमनं। वसिष्ठमेवसापंचस्यदर्शनं। तानसिद्धिः पराज्वेवाद्दीनां ज्वेवदर्शनै। एवमा

दीनिमंदहृत्तरःसिद्धिप्रवाप्नुयात् । यथास्यसिद्धिस्तथाः स्वप्नेवमदिरायासंश्राममांसमननकणंरुमिवि
शतुलेयश्चरुधिरणानिषेवनारनाद्यानरणादीनिहृष्टासुप्तेप्रविशति । शिष्यस्तुशुविगच्छीतः पुष्पदन्तो
पुस्तकमं । प्रणम्यशिरसाहस्यो गुणः स्वप्नं निवेदयेत् । पुः स्वप्नदशानि श्लोक्तं रवाते ऊह्या नृवा दो मा निषेवनं
पूजावकायासिद्धिमंनोपिहृतात्मा त्रिसंध्यं देवमचयेत् । नित्यामनेकसंध्यं वा उपेदाष्टात्ररंतात् ॥ इति ।
श्रीनृसिंहरणविरचितेश्रीविष्णुनक्तिचंद्रोदये प्रथमं कलाप्रकरणं ॥ ॥ शुभनामजगत्संगलेखरश्मी
मद्विजलक्ष्मीनृसिंहाय ॥ अथवास्तु कर्ममार्गसंप्रदायतः श्रीविष्णु रा राधनं निरूप्यते । वास्तु कर्म
उक्तायसंस्मरन्तु रूपान्नमोवाग्देवकण दाप्रय किरीटाद्यैश्चभूषितोऽन्तिष्ठेत्तिसाया विदेह्यसुनिजगत्
तात्त्वयात्वाच्छायमानेन उच्छित्तु वतंत्रया । त्रैलोक्यं वैतन्य मया षिदेवश्रीनायविष्णो नवदातृ मेधादातृ
समुच्छायतवप्रियायं संसारयात्रामनुवर्तयामि ॥ जयदेवमहो विष्णो नमोऽनामनयकरमरा मया

मदा घृष्टं कृद्यामीश्रियासह॥ यावेवाहं हृषीकेशस्मरणादस्वित्वाथं दं कृदिमेकं रुमं तामंश्रियासहजगत्प
ते॥ ॥३॥ अतः स्मरामि न वजीतिप्रदां निजां येनाययणं गमुवाहनं मंजनां जगद्वा निजतवरवारणमु
क्तिदेवैकाग्र्यधृतं कृणुवा रिजयत्रनेत्रैः ॥ अतर्जामि मनसा वक्षसा वसूक्ष्मिणा दानविंद्युगलं परमस्यु
मानागयणस्य नरकाणवितारणस्य पायाय प्रवणविप्रपरायणस्य ॥ अतर्जामि न जामि न जतामनये करं
तथा कूसर्वजस्रं तपापनयापकृत्यै ॥ आयादवक्रपतितां किंगे प्रधो रजो कषणाज्ञानकरोधुनीयं चक्रं
श्लोकत्रयविंद्युणं प्रातः प्रातः पाठ्यं च ॥ लोकात्रययुक्तं स्मै दद्यादात्मपदं हरिः ॥ तथा विष्णुपुराणे
कृणु ॥ स्मृते सकलकल्याणं जनेयं ज्ञायते ॥ सुखं च मनोज्ञं च जामि नारणं हरिः ॥ तथा च नृसिंहाय
ने उक्तं ॥ हृत्तोत्कृष्टं विशालाक्षं विषदक्षयदीक्षितं ॥ नादितत्रयविश्वोदं विष्णुमुग्रं नमाम्यहं ॥ सर्वं वक्ष्यतां
प्राप्तं सबलौघदितेः सुतं नरवाधेः शकलीचक्रेयस्त्वं वीरेत माम्यहं ॥ ॥ यदा सुश्रुता लं भूषा विष्टं विष्टं

पंतुलु प्रविष्टु त्रिदशं महाविष्णु नमाम्यहं ज्योतीष्यकैः पुनश्च ब्रह्मलनादीन् नेक भूतलंति तज्जसाय
ते कलंते नमाम्यहं सर्वे प्रिय विद्मो नोपि सर्वसर्वं सर्वदा जानाति याममयेत तमो घ्न सर्वता सुखं नर
सिंहं च वस्यं विश्वरूपं महापुतं प्रह्लादं महादेवं ते नृसिंहे नमाम्यहं यन्मा प्रस्मरणा जीता नृताये ताल
राहसाः सार्वभागाः प्रणश्येति नीषणं तं नमाम्यहं साक्षात्कालं संप्राप्तं मृकं शत्रुघ्नां द्विवं ॥ नि
नक्रानां ताशयेद्युमुकं मृकं नमाम्यहं सर्वे पिसमासाद्य सकलं नष्टं प्रभुते श्रियाय न प्रयातुं तं वै न
द्रं नमाम्यहं प्रस्कारात्मकं यस्मै विधाय त्मनि वदयेत् विमुक्तं बंधं सत्पादावश्रते तं नमाम्यहं दास्य
ताय तः सर्वत्रात्मनः परमात्मनः अतो ह प्रपित दास्यति मन्वानमाम्यहं एव मे का दवापदेः पुष्पव
द्रुथित मया । सर्वदेवात्मकं देव सर्वशक्ति समवृत्तं । तदेव वै दिक् ऐरष्यं तदेव वेदको विद्मः । तत्रे सुतो
त्रिकैरष्यं तदेव तत्रको विद्मः । पुरातन युगदेवि सा कंडाया महापुनि । सत्तव नानेन संस्तुय देवतन

हरिविभुं कितवानात्मनो पृथक् लक्ष्म्या न वैलक्ष्म्यं पदं यत्र गत्वा न गोचरेति मदाजागवता नराणां ॥ ५ ॥
 तिस्रीं मार्कण्डेयो वदिष्टः श्रीवृसिंहस्तवः संपूजिता ॥ अथ ध्याने ॥ मदावक्रव्यनान्यानुसंस्मरेत्तद्दी
 रमागरेः श्रीरमागरे मध्यस्थं तद्दीप्येव चित्तयेत्तत्तन्मध्ये तु मदादिव्यं प्रासादं रत्ननिर्मितं प्रासादमध्ये
 वैज्रसिंहासनं मनुत्तमं तस्योपरि मदानागवाप्राख्यं फलाभैर्द्वितीं तदासनगतं दिव्यं तत्फलैर्द्विती
 मस्तकं धूपेणुकोटिप्रतिमं नीलकंठं त्रिलोचनं बालेणुमंडितं सटं कुंडलायां विराजितं अनेकर
 ऋक्वित्तमुक्ताह न विभूषितं कांक्ष्यं लीयं रत्नयैर्द्विपुत्रैर्गदभूषितं वरदानयद्दक्षयचक्रं हस्तपिताकि
 नैः सवर्गिभुर्दरं दक्षैर्मवजिरणभूषितं तारकात्तरमध्यस्थं वृसिंहं त्रिशूलपिणं योगयद्दामं स्रंवा
 मदानादश्चरं विभुं वामजागाधितं दत्तीनीलकुजितं पूजितं देवमारविंदप्रतिभां मौक्तिकानरण्यकुलो
 ददिभसव्याहस्तेनुमातुल्यं गंतुं दक्षिणे देवस्यासनं सुखं ध्यायेत् नृत्तोजोष्टं प्रदायिकां ध्यात्वा तस्या
 सद्यः सर्वं निरातीतं तारं सर्वकामदं ॥ ३ ॥

दत्तेना विष्णुसत्यति १

६८५१

वेदः अग्रे नैवेदं स्तुतमानं भुङ्क्ते तं श्रीमन्नमो हि देवता प्रभो ब्रह्मनाशिनो नमो भूधराय
 श्रीमन्नमो हि देवता प्रभो ब्रह्मनाशिनो नमो भूधराय

वीजयंतः समंततः लावण्यामृततोयेनाभिर्बह्विधैः सर्वतः लक्ष्मीं ह्रीं रममुपराजतनयां श्रीं रंगधाम्ने
 श्रीं दासीनृतसमस्तदेववरदात्रे लोकादीषु कुसुमां श्रीमन्मंदकटाक्षलक्ष्मिं विनवब्रह्मेकगंगाधरां तां वि
 लोक्त्य कुटुंबिनीं सरसिजां वैदेमुकुंदप्रियां स्त्रीं निर्मदनरक्तानिः सर्वतः परिवेष्टिती। यक्षगंधर्वनारीजिर्वि
 द्याधरवभृगणैः गायंतीं निस्तुवंतीं निर्मृग्यंतीं निर्मिषवितोः सनकाद्यैः गिरिबरे ब्रह्मैवानुसुरोत्तमैः दिक्षु
 तीक्ष्णस्फूर्तिं देवहिमांश्च सर्वैः संस्थितां षड्भिः सुवर्णैः रत्नमयया सल्लसितां। अष्टशदशपत्रैः सुस्फूर्तिं परया मुदा
 नारायणोर्वसुदवैर्वेष्टितं बाह्यमालया। मातुर्निःशोडशनिस्तुतथा तमायया विर्जुह्वानिवा नृसिंहेस्तु मेविष्ट
 तं रघुपुंदा नान्यां तु संस्थिता दद्यात् ब्रह्मैवानुदयः सुराश्वसुफुद्रादिति सुतेर्विश्वदेवैर्यथाक्रमं। सर्वा एतारकं
 यत्रैकालानलसुमप्रभं एतद्विदं वक्रं सत्तत्त्वाय तियो नरः आवाप्त तारकं ब्रह्मरूपायतुः परमेश्वरः सा
 विपश्नो विभुश्चैव जिह्वातिष्ठत्तररोहिता मुष्णिका न्नो गान् प्राप्नोत्यदंतां श्रुतान् च दं परमं शुभं नृसिंह

ब्रह्ममाल

दक्षिण

का

बा

धमनमुत्तमं। एतद्युद्धि नं न त्वा श्रीरुमिहं स वाक्यते। इति श्रीरुमिहं धमनं चक्रं॥ ॥ ततो बद्धिगतिमृज्जले
 विधितता गोव विधमय वरणो इहा त्वा आश्रय उदधु लोप विवण च मनश्चो वंदनं कु र्यति। देत काष्ठं प्रकु
 वरं तजि को द्वेयुनिकां तथा। एकेनो वानयं कुर्वन् दुःखदारिद्र्य प्राकयात्। उदित वज्रगन्नाथेयः कु र्यति।
 धवती आत्मानपाति तं तन सूर्यदा सन वेदिजः॥ दत्त धम वनपूर्वकं आ वमनं च। ततो रजनी वा सो विहाय।
 शुद्धं वस्त्रं परिग्रह्य परिधमय पुनराचमत्। मैत्रमा र्जनं सत्त्वारजनीया य प्रायश्चित्तं सर्वतीथानिषे कं कु र्यति।
 घृथा। गंगादि सर्वतीथानि स्मृते विष्णौ नै सै दायः॥ ह्यत्रारण्या श्रमा णो च फलमाप्नोति मानवः॥ तथा विस्तेषु
 राणो प्रायश्चित्तान्युजोषा कृतपः कर्म त्मका निषे। यानि तेष्वा म्ना राणां ह्यस्मानुस्मरणपरः॥ इते पापे नृता
 पो वै यस्मिन्मं प्रजायत। प्रायश्चित्तं तु तस्मै कं हरि मं श्ररणं देकं॥ इति तथा न्या प्राक्। स्मरणाद वत्त स्म
 र्म पापसंघातपे जरा वात धाने दमा याति गिरिवंज द तो यथा॥ तथा श्रुतिः॥ प्रमादादु र्वृत्तौ कर्म प्रत्यवा

यध्वारपुत्रास्मरणादेव तद्विष्णोः संसृष्ट्यादिति श्रुतिः ॥ श्रीविष्णुरदस्यो ब्रह्मा वा येनापिन रानि च ये स्म
रन्ति जनाईतं ॥ तेऽपि यांति तमुच्छ्रुत्वा विष्णुलोकमनामयां ब्रह्म ब्रह्मति ब्रह्मेति यो मां स्मरति निश्चयाः ॥ जलं
निवा यथा पद्मं नरका दुष्परा मृह ॥ अन्यत्र ॥ हरिर्हरति पापानि दुष्टवित्रैरपि स्मृतः ॥ अनिठया पिसंस्पृष्टो
दहत्येव हि पावकः ॥ ब्रह्मधमनलक्षणां महाविषे कुरुयात्रिथा तोक्तमावायेः ॥ अदमस्मि परं ब्रह्मेव ज्ञानं सु
पावनं ॥ दशकाक्षानलठने ब्रह्मगाजले मले तथा च दपुराणे ॥ श्रीमहादेव वचनं सत्तन्ना रायणे शुक्लाधुमान्
कल्पशतत्रयंगमादि सर्वतीर्थेषु स्नातेन वति पुत्रक ॥ हरिश्चंद्रं समुच्चार्य यादेहमन्निबिबति ॥ मस्नातः सर्वती
र्थेषु हृतो न वति पुत्रक ॥ इति स्मार्त्तैरपुत्रक ॥ मां पापार्थि वामे यं वायव्यं दिपमववा ॥ वारुणं मानसं वति ॥
स्नानं सप्तविधं स्मृतं ॥ एतान् आपस्ववे मां व्रं पृष्ट्वा लंजीव पाथिवं नमस्नात्वा तमात्रे यं स्नानं गोशुसानिली
२० ॥ आतापसति या वृष्टिर्दिवा स्नानं तदुच्यते ॥ बहिनद्यादिषु स्नानं वारुणं प्रोच्यते बुधैः ॥ २१ ॥ धर्मनयन्मसा विष्णो

मनिमंतत्प्रकीर्तितमिति। अस्माप्रथमिकायस्य कालनात्तया उपेक्षया। उल्लफलानि सर्वाणि। भुरिद्याह परा
 शरभश्चानामा मातमस्मान्मवाचै। परमस्मृती हतेन तनमुत्तमगृहस्था अपितेदिजाः ॥१३॥ अथैरपुक्तं।
 हस्तुष्कराखेस्नावातीयेयोमिनिवितेति। विस्तो धर्मनामोच्चारणरूपमदानिषेकमाचारता। अतः वृत्तो
 दंगतया आहमवर्षामुत्तमोत्तमः॥ यन्निष्ठातो हरेः पुण्येनामा मृतमाहादाधो॥ इति मन्वातवस्तु लसीदलेमृ
 दीततोयेन श्रीविष्णुं स्मृत्वा पूर्वनिषेकः कार्यः॥ श्रीविष्णुधर्मपुलस्त्यववनी यद्यप्युपदत्तः पापेर्मनसा च
 तदुत्तरेण तथापि सस्मरन् विष्णुं सबाह्यान्ततरं शुविः। अपवित्रः पवित्रो वा सदा विष्ठांगतोपि वायः स्मरेत्
 उरीकाहं सबाह्यान्ततरः शुविः इत्यन्तरं गोपीचंदनमैनवेज्जुर्दुर्द्धवादेव तावन्तस्मान्निषिधवत्तया
 सते उपविशोता तथा नास्तीय पांशुवेतारदववने। निर्गद्यावम्यविधिवत्। प्रविशपवपुनः सुधीः। अस्म
 ने प्राप्नुवो नूदो विहितेवापविशतो हस्तिनागुग्गुणदयतः। प्राणदा हने सावनं रूपं नूतं शुद्धिवा॥

प्राणायामात्कुर्यात् ॥ ॥ अथ प्राणायामप्रश्नोऽपि दोषान्दृष्ट्वा नित्यायामैव विजानातोऽप्यनलमे
तद्योग्यतां विष्णोः समाराधनकर्मणि तथा चोक्तं ॥ यो देवदत्तविष्णुं उलसेवात् ॥ यमलोकं नयत्येति प्रा
णायामस्तानरा ॥ अपि दुःखतकर्मणि सैव दत्तकित्तिषा ॥ इदिवसिदिवमेव उपप्राणायामस्तु प्रोक्तं ॥
अविचूषणदणं प्राप्तास्तु नंदहरद्वयता ॥ २० ॥ तपांसियमितया तद्व्रतानि नियमास्तु पीडनाय ॥ गोमहस्रप्र
दाने च प्राणायामस्तु तस्य ॥ अविदुं वक्तुं श्रेणमासेमासेनरः प्रिवेत् ॥ संवत्सरवर्तमानं प्राणायामस्तु तस्य ॥
एतत्कस्तु महद्युतया जुषोषया तत् ॥ प्राणायामैः क्षणा सर्वे नमसाभ्यां द्विजो वरः ॥ २१ ॥ अस्तु एवाकावला
पूरकेभ्यो देवतैः ॥ श्रीविष्णुः कुंजकज्ञेयो ह्यनन्तानंगुणानुवात् ॥ २२ ॥ तद्यथा ॥ पूरकेना निस्थाने स्थितये
कमलासनी ॥ ब्रह्माणं रक्तगोरो गंधर्वकुंजप्रजापतिं ॥ २३ ॥ नीलोत्पलदलव्यामं हृदि मध्ये प्रतिष्ठितं ॥ यत्तु कुंज
महात्माने कुंजके ननु चितयेत् ॥ २४ ॥ एवमेव कनिष्ठे रधमने जलादे सर्वपापहं ॥ शुद्धस्फटिकसकाशं ॥ अथ दिनि

लेबुधः ॥ ३५ ॥ तत्प्रकारः ॥ विरच्य पवनं पूर्वं संकोच्य उदमं डलो घूरयिन्वा विधनेन स्वशक्त्या कंनके स्थितिः ॥ ३६ ॥
 रवडगेतासमात्रायेनोपेयं प्रदायतः ॥ ज्ञायादिस्मरणं कृत्वा कयध्यानं प्रयत्नतः ॥ तथात्वात्कंन उपपातकेषु ॥
 सार्वभुषातकेषु मद्भुवा ॥ प्रविश्य रजनीपादविष्णुध्यानं समाचरेत् ॥ ३७ ॥ इति तथादिमीवाज्जातिमयं शुभं ज्ञे-
 यं पद्यासनस्थितिः ॥ सिद्धवर्कनरतनुसोमसूयाग्निलोचनः ॥ तप्तजाबूनदप्रख्यं शोचनस्कंधाकमरी ॥ वसुधुजं
 शैखवर्कं वरदाजयदे मुदा ॥ ३८ ॥ श्रीवसुकोस्तु नो रस्कं ज्ञात्वा कस्तनोषरी पीतो वरदयधरं दिव्यगंधानुलेप-
 नी ॥ ३९ ॥ स योगपटुर्गुरुमुक्तिरंशेषवेष्टितः ॥ सूर्येणुकोटिकिरणप्रजामंडलमंडितः ॥ ४० ॥ दिव्यविद्याधरानीकः ॥
 पुष्पमात्राविराजितः ॥ नीराष्ट्रिषोपमध्वस्तं मद्भुवा ॥ ४१ ॥ कदाचिद्यनदवनेदवदुमतलस्थितः ॥ दवादिमे-
 वित्तप्रीमवराष्ट्रं धर्मधयी ॥ ४२ ॥ नारदादिजिरागीतं कीर्त्तिपावितमं जने ॥ सुरस्त्रीरविताने कदव्यादिमुदि-
 ताशयी ॥ ४३ ॥ दिव्यामरः समूदेयं वद्विर्मंडपसंज्ञः ॥ ४४ ॥ दवीणामदममध्वेष्टो नोदप्रवाधितः ॥ तुलसीवह्नी

न विष्णुं विंताप इत्त वसलं व्यासा चै मुनिभिः सिद्धैर्धर्मनयोगपरायणैः ॥ ४६ ॥ अर्चितं जावकुसुमैर्धर्मयन्
विष्णुं न मीदति श्रियं नुशक्तिं देवस्य तामनागे विवितयत् ॥ ४७ ॥ रूपयौवनसंपन्नो सर्वलक्षणसंपुत्तो दि
व्यमालांबरधरो दिव्यगंधानुलेपना ॥ ४८ ॥ सर्वालंकारसंयुक्तो मुप्रसन्नस्मितानना ॥ मातरसर्वत्रतां वि
तयेत्परमेश्वरी ॥ ४९ ॥ आकाशागंगापानीयं दिव्यमानीयं दिग्गजैः ॥ अनिषिक्तां प्रबुद्धां जलैरुतां चितये
त्त्रियां ॥ ५० ॥ जंभूनदां बुजकरां हिनुजां वावतुर्जुजां ॥ मदाहरिप्रियतमं जक्रानय वरप्रदां तथैव वैदाय
सं पां वरात्रे संकर्षणद्वयनां तथैव रात्रिचोषे तु कालं स्यादियावधि ॥ कर्तव्यं सजपं धर्मयनं निश्चयमा
धकेन वै ॥ ५१ ॥ विजन्त्यप्येव धारातिक्षोषे दद्यात्तदिकां जपादामे तथा धमने निश्चुक्रवीतमाधक ॥ तथा वृक्ष
शाता तपवनं पक्षोपवासां तथैव पापेषु कृष्य प्रणश्यति ॥ प्राणायामशालेनैव तत्पापं नश्यते नृणां ॥ ५२ ॥
क्षणमात्रेण तत्पापं हारधर्मात्प्रणश्यति ॥ तथा जपान् विष्णुधर्मश्रीजगवद्धयनं ॥ सर्वपापप्रसक्तोऽपि धर्मयनि

मिषमयुक्तं। नृयस्तयस्वीनवतिपंक्तिपावनपावनशति। ६० संविं त येऽतया घ्रात रुच्छायदीक्षितः। श्री
 नृसिंहमहाविष्णुसर्वाश्विनविनाशन॥ ५९ प्रातः काले नृया निशुं महाविष्णुविविक्तवत्। सर्वनिकासा
 निहृषाण्यह्यंतयातिपरांगति। ५९ स्कंदपुराणे ब्रह्मा आलाम्य सर्ववास्त्राणि विचार्य वपुनः पुनः। इदम
 कं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणः सदा॥ ५९ मुकुर्तमप्यो ध्यायन्नाय एव मत्तं हितं सोऽपि सज्जति मा प्रौतिके
 पुनस्तत्परायणः॥ ५९ इच्छं व श्रीविष्णुस्मृतौ। रात्रे सुपश्चिमोऽयामो मुकुर्तो ब्रह्म उच्यते। इति तथैव
 शुक्रवचनानि॥ ब्राह्मे मुकुर्ते उच्छायश्चिन्तित्वा समाहितः। स्तुतिकादास न व धूम ध्मवा विष्णुप
 दां बुजे। ६० ततो निर्यच्छ निलया त्रा मानीमानि कीर्तयेत्। श्रीवासुदेवानि रुद्रप्रह्लादभेदनायुत। श्रीतस्मा
 नंत गोविंदसं कर्षणमोऽस्तुते। गच्छाती ध्यादिकं तत्रे निहितं स्नानसाधनं। ततोऽग्ररुणो दयांते सह
 स्वनामादिस्तोत्राणि जपन् कैवल्यं नामोच्चारणपूर्वकं वा तीर्थं गच्छेत्। तत्र करवरणौ। ब्रह्माल्या च मोक्षा

सिध्दाचार्यसंस्कृतसंग्रहः

नानुज्ञां प्रार्थयित्वा देवदेवजगन्नाथं स्वरक्तगदाधरं देहिविष्णो ममावुज्ञां तव तीर्थवगाहने ॥ १२ ॥
ततः कुशपाणिः प्राणायामान् कुर्यात् ॥ अथ श्रीनृसिंहवरणावृत्ततीर्थसुखगंगादिस्मरणानि कृत्वा
आस्नानं श्रीनृसिंहविग्रहं स्नानासंविच्छिन्नपुण्यजालनिमज्ज्य मूलमंत्रं संप्राणायामं कृत्वा ततः श्री
नृसिंहं वा वषट्कं वा चितं प्रमत्तवदनं ध्यात्वा निमज्ज्या यम्य सुस्नायात् तत्र दक्षः प्रातर्मध्यमक्रयोः स्ना
नं वा नवमं योः ॥ यत्ते स्त्रिषवणं स्नानं सत्तु ब्रह्मचारिणः ॥ १३ ॥ सविवापि सत्तु कुपुत्रवाकौ तु जवं विना ॥
शति ॥ अथ नृसिंहः स्नानं कृत्वा जपेत्स्नानं अशक्तो कर्मणां सदा आर्द्रैवा ससावा विपाणिना वापि प्राङ्मन
॥ १४ ॥ तथा नृसिंहः ॥ अस्नानं सुपुमाद्वाद्वा जपदो मादिकर्मसु ॥ ॥ अथ स्नानं पुनरिमा पञ्चपुराणो देवदूत
विभक्तं उल्लसं वा दोषा म्यां हिया तनां दुःखे निवृत्त्याधीनपश्यति ॥ निवृत्त्यानेन पूर्यते अपि पापं नृतो नराः
प्रातः स्नानं दारधर्यसत्वाद्यान्यतरं मत्तं प्रातः स्नानेन निःशेषो नारा न निरयं ब्रजत् ॥ १५ ॥ स्नानं विना पियो

५६८

चक्रवर्ती श्रीसदा नरः । अस्त्रायि नोश्च यस्मिन्निमुखा पिह देवता ॥ ५० ॥ स्नानहीनो नरः प्रोयः स्नानह
 नः सदा शुद्धिः । अस्त्रायि नरः कौस्तुभः कसादिभुजाय तोषाय पुनः स्नातसि स्नानमाचरतीह पवलि ॥
 तेनैव दुर्गतिं याति न जायते कुप्यानिष्ठा ॥ ५१ ॥ स्वप्ने दुष्टं विताव वेधमनघतिमर्वता । प्राज्ञः स्नानविशु
 द्धानां पुरुषाणां विज्ञां वरः ॥ ५२ ॥ तया त्रिवचने स्नाने मनः प्रसादः स्याद्देवता निमुखा सदा । मौक्तिकं श्रीः ।
 सुखं पुष्टिः पुण्यं विद्या धावा धृतिः ॥ ५३ ॥ महापापाण्यलक्ष्मी चतुरित्तु विवितिते । वाक्यः कदुःखादिहरः प्रा
 तः स्नानं विशेषतः शतिः ॥ ५४ ॥ मूलमंत्रेण शंखना निषेकं कुर्यात् । तनैव श्रीकुलमीमश्रितः श्रीवालि
 यामवरणं मृततीर्थानिषेकं कुर्यात् । ये पिबन्ति तानि चन्द्रा । त्रिग्राममन्त्रिणा जलं पंचगव्यमहर्षे
 सु प्राशितैः किं प्रायाजं ॥ ५५ ॥ त्रिग्राममन्त्रिणा तावयं पिबितं विदुनां समः । प्रातुस्तु पुनर्नैवमपि
 बित्तु पुक्तिनामरः ॥ ५६ ॥ तीर्थं कतिपयं द्रव्यं सुखाविकैः किं प्रयोजनं । तावदिदं नवसुखं शालिग्रामम् ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ५७ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ५८ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ५९ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ६० ॥

क्षितीयेन प्रमोहेयं रतीयेन लमेव च । बभूव यत्प्राणितं हेयं इति धर्मो देवि दुः । पंक्तिः

मुद्रवां ॥ पगंगा गोदा वरीरवान् द्यो मुक्ति प्रदायुषाः । निवसंति सती धर्माः शालिग्रामशिला जले ॥ दे
वहूत विक्रुत लसं वादे सस्नातः सदा तीर्थ पुमर्वयात्तु दीक्षितः ॥ शालिग्रामशिला तोषायी दहमनि
षिञ्चति ॥ तथा गौतम वचनं । ये ज्ञां धीना निगच्छन्ति हराः ॥ शालिग्रामशिला तापयेयः । दहनमिषिञ्चति ।
पादोदकेन विभ्रं वरीषकुले तेषां दामोः हं वरागः सदा । हराः स्नाना वशेषे वज्रलंघ्यो दारः ॥ तं त्र्यं
वरीषप्रणम्यैः पादपांशुः प्रवृत्ततां ॥ इति राजतता वदन्त्या नितीयाणि सुवतत्र ये । या वन्न आप्यते
तो यं शालिग्रामा निषेकजं ॥ अतः श्रीबुलसी मिश्रितमश्री शालिग्राम वरणा मृतेना । निषेक परमा
दरणा कर्तव्यः ॥ ७० ॥ प्रहर्षान्तेरेषु वः पितृदद्यात्तु जलं जलि । मधुनैव वसा तुल्यादर्षः संशयतो येषु ॥ ७० ॥
धनसागता माताय न कारति पिष्टतर्पणी रुधिरं च दवेतो र्यनिराशाः पितरो गताः ॥ ७१ ॥ सोमसंस्थानं तिष्ठान्
हवायस्तु न र्पयते पिष्टन् । पितरस्तु र्पिता तव रुधिरा मले वदा ॥ ७२ ॥ तोता दव रुधिरं पितृणां हवा वोससीप

[illegible]

आयः स्वभावतो मे धर्म कि पुन इति तां पता ॥ अतः संतः प्रशंसति ॥ अतः संतः प्रशंसति ॥ अतः संतः प्रशंसति ॥ अतः संतः प्रशंसति ॥
दकेन न स्नाया कश्चिदावाप्यकारणा ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥
तिष्ठोष्णामंत्रमेतारमन्त्रता ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥
तमृदेनु कालं स्मृत्वा श्रीमदा विष्णु वरणारविदादका निषे केन स्नानं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ नलिनी प्रो
लिनी सीता मालिनी च महापद्मा ॥ विष्णु पादयमंभूता गंगा त्रिपथ गामिनी ॥ नागीरथी जोगवती जाक्र
नी विदग्धेश्वरी ॥ सा दशैता निता मानि जलजा जने श्रीगंगा मावाह्य अनुज्ञा प्रश्नांत विधाय न्यासं कृत्वा म
लमपसार्य स्नानात् प्राप्नोति ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥
तोष्णानिषेकं त्वं श्रीमद्वसी मिश्रितं ज्ञेयं ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥
अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥ अतः स्नानेन काश्चिदपारकोष्ठे ॥

पात्रस्ते जले अद्भुतानि हि ज्ञा पात्रांतरा कार्यमादकैर्गर्तैवा। स बर्हिषि नूत्नलेवा कार्यमा बर्हिषि न शुद्धौ स्ते
 कार्यो य रकी य नि पात्रेषु न स्नायादिक दार्शनं निधान कर्तुः स्नात्रांतरा दुःखतां तान लिप्स्यते परकीय मतिरि
 तां अलाज देवा ता मां सरसां सरितो तथा उद्भूय वतुरः पित्रा न पार को स्नान मा वरता यत्त पित्रा ननु ह्य न
 स्नायात्पर वारिणि स्नायात्तदीदृश्या त गत्र प्रश्रवणादिषु। वापी कूपतडागेषु नादरत्वात् स्नाता पृथक् आ
 हरकल मध्या स्तां परतो मणि बंधनात् ॥ ३॥ शंखानि त्याजे मित्रिकं विवक्रियां गमल कर्षणां तीथा जावे नु कर्त
 व्यमुष्मोद कूपरा दकैः। अर्जुनं प्रति श्री हस्त वचनां प्रथम क्रेतु शुविः स्नाने तथा पार्थ स मा वरता। कूपे वाप्यध
 म स्नाने नद्यावेव नु मध्यमां वाप्यां नुवर्जयत् स्नाने तडाग नेव कारयेत्। एदे वापुत्र मं स्नाने जलं वस्त्रे सुशो धि
 तं पीड्य तजं तयो येन जल मध्य समुद्र वा स्नाने नृते तथा पार्थ पापं पुण्यं मं संवेत्। तस्माच्च पांडवाश्च शृग
 हस्नाने समा वशांश्च श्रुत्वा तति मं नरा एही वापृत्रि कां शुभ्रां प्रमृज्या देह मा स्मिन् ब्रह्म द्या व्यापादति सिंधु

मंगमकासारमहाशेषुनदेकदे। प्रवासेदेवरातेवैज्ञानमशुतमुत्रमो वसिष्ठः॥ मृतेज्जन्मनिप्रकांतौय
हणेचंद्रसूर्यायाः॥ अस्पृशस्पर्शनिवेवनस्त्राया दुष्कवारिणा॥ अंतर्धीपनहिस्त्रायातनदीतीक्ष्णिका
तारा। नामाहतनदी प्रोण्यास्त्रातस्तु ननदीतरेत। वृषभैकशतंयत्रगवातिष्ठतिमं वृतां ननदीपांतरक्षीपं
वदंतिमनीषिणः॥ ग्रहणोद्वाहमंक्रांतियात्रास्त्री प्रसवेषुव। स्त्रानंनेमित्रिकंतयंरात्रावपिनदुष्यति। आ
दोसोमार्जयिषिणोः स्त्रयमेवमुपदिशं। एतान्गुणान्स्मरन्शृण्वन्वीक्षन्श्रीशुखंमुदागृहीच्चागोमय
शुद्धंनक्त्यासंमार्जयिषुधीः। विष्णोरायतनं पुण्यंदास्येनात्मानमर्पयितो॥ आत्ममर्पणं श्रीनागव
तेमयमस्कंधे। प्रकादवाक्यांशवर्णकीर्तनेविष्णोः स्मरणं पादमेवती। अर्थनं वंदनदास्यं मखाभात्या।
निवेदनांतथाय॥ श्रीशार्ङ्गश्रवणेपरीक्षिदजवक्ष्येयामकिः कीर्तनाप्रकादस्मरणेतदंक्रिनजनेल
त्पीः पृथुः पूजते। अकूरस्त्वजिवंदनेकपिपतिदस्त्रिधमखेनुजः सर्वस्वात्मानिवेदनेबलिरन्तविव

नम

त्यमेवोपदे॥ तथा॥ अहमस्मिनां यथा दामदासः दामदासः दामदासः॥ अथेवोपदे॥ जगत्तोत्राणां
तस्मादहं धन्यतरोस्मिलोको॥ तथा दामदासः॥ वाणिगुणानु कथनेश्वरौ कथायां दामदासः कर्मसु मनस
वदाद्यानः॥ स्मृत्यागिरस्तत्तन्निवासजगत्प्रणापदृष्टः सतांदर्शनः सुनवन्नूनामिति॥ तथा वेकमेका
दशोक्ते उद्धवप्रतिश्री जगवता॥ स्वैरुद्धावचैः श्रोतैः पौराणैः प्राकृतेरपि॥ सुखाप्रमीद न गवन्निति
वेदत उद्धवत॥ ॥ अथ श्रीजगद्विरमादात्म्यं तत्रैवा॥ मदर्थं प्रतिष्ठाप्य मंदिरं कारयेद्दृढं पुष्पोद्यानाति
रम्भाणि पूजायां ज्ञेयावाश्रितान्॥ पूजादीनां प्रवादार्थं महापर्वस्तथा ब्रह्म॥ केत्रा पणपुर्यामानं दवा प्रसा
र्हिता प्रियात॥ प्रतिष्ठया सार्वज्ञो मम सत्ता नुद नत्रयो पूजादिना ब्रह्मलोकं त्रिभिर्मर्शा र्हिता मियां स इति॥
कर्तुं यमारथोदता रनु मोदिता वया कर्मणा जगिनः॥ अथ नू यो नू यसि ततत्कलां इति॥ श्रीजगवत्
दिरमार्जनं जयति॥ देवमाल्यापतयन् देवा गारमभूदनेन पत्न्यैर्पदिकानां गो प्रदानं कृतं अथ यत्ने पत्नी वक्ते
सम एति

हृत्तो हृत्तो हृत्तो नृमौ निपातितः मे दसा तेन किञ्चा नृमौ दर्थमुपलिप्पतोऽप्यथा उक्तं नाऽपि वाचा श्रुताः।
साऽङ्कुराववराः हरति रसमन्त्रं स्याम उलेन विवर्जिताः ॥ ७ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च श्रीकृताशनाम क्वामे
उलाहु पञ्जीवन्ति तस्मात् कृतीतमं दुला ॥ ८ ॥ तथा स्वाकं श्रीनागवाता सविमनः सत्सपदारविन्दयोर्वचांसि वै
ऊतयुगानुवर्णिनाः करो हारमं हिरमार्जनादिषु श्रुतिचकाराण्युत सक्तयोदायाऽस्यादीनि सर्वतो न
प्रस्रस्तिका निव बुद्धिमान् ततः कुर्याद्विविधानि पुष्पाणि हरि उष्ट्राया ॥ ९ ॥ तथा क्लृप्तं क्लृप्तं पुराणे नारदप्र
तिब्रह्म मात्रे वयः कुर्यात्तमं उलेन केवावायतः ॥ १० ॥ दक्षानुविकारेस्तु कल्पाकादिदिवन्तमेतत् यस्तु सैव
सरे प्रस्रमिन्नादावमुपासीत कारि कश्च स्त्रिक सदा प्रममेतन्न संशयः ॥ ११ ॥ अगम्यागमने पापमनश्च
सा नक्षणाः सर्वतन्नाशमाप्नोति मेडयिवाहार्यं हृत्वा लिश्यामशि लाये मुयः कुर्यात्स्त्रिकं शुभं का
र्तिकं मुविशेषेण सुमास्यामममं कृतं मडले ऊरुते निचयानां शिकेशवायतः सप्तजन्मानि विधाय

तमात्रोत्तिकद्वयनाकारिकेकार्तिकेयावत्। याकतातिमहाजन्मयासास्वगच्छिवतेनहि। गृहीवागोम।
 यंशुद्धमंडलंकडावायत। अनुविद्यागंनोतिमंततेशुद्धदृष्ट्या। इति तथैवोक्तमात्रे। श्रीगुरुसिद्ध
 सत्वे। शाक्तकीकप्रतिप्राप्त। उद्यवचनां। तरे। सद्गुरुदेनिचयः सत्माजनमावरेत। समस्तपापनिर्मुक्तोवि
 स्तुलोकेमदीयते। गोमयेनमृदातोयैर्यः करोत्यनुलेपनां। प्रायणफलप्राप्यविस्तुलोकेमदीयते। इति। त
 शास्त्रज्ञानप्रतियमवचनां। सत्माजनंकुरुते। गोमयेनोपलेपनं। करोतिनवनेविस्तोस्माज्यते। कुरुलत्रयः॥
 संमार्जनोपलेपान्पारंगपद्यादिशो नितं। कुर्याच्छानंमहाविस्तोः। सोह्लांगंमुदात्तितः॥ ततःश्रीमहाविस्तोर्द
 उवन्नप्रस्कारंस्तवा निर्माल्योवासनंकुर्यात्। तथात्रिवचनां। प्रातःकालेसदाकुर्यात्त्रिप्राल्ल्यावासनं। बुधः। द
 षिताः। पञ्चबोवधाः। कलकावरजस्वला। देवतावसननिर्माल्याहंति। पुण्यपुस्तकतोअंगुष्ठैर्मदीयदेवंअक्षोपु।
 भैः। प्रभजनं। वक्ष्यते। समपापंलहाहमेतच्छ्रुति। देवताश्रपिहृन्विधानं। प्रमपुष्पैः। प्रभजयत्। मया।

निपरमानुसंसारिण पुनस्तदाऽपि ॥ केशममार्जनादर्शदर्शनं देतुं भवने श्रुतिं कृत्वा वकुलीतादवता
नाचपूजने श्रुतिं क्रोदशदेवानामष्टादशनुमानवा ॥ तद्वर्ज्यं पितृणां वाचा ॥ यद्गुह्यं हि राक्षसा ॥ पूर्वा
कदेवकार्यस्यापराक्रेतुयेव कोणकोटिं प्रथमक्रेता तर्ह्येति मितव ॥ आरभ्य कुतवपे आर्देक
यादौ हिंसां बुध ॥ विधितो विधिमास्थाय नो हिंसां नुनलघयेत् ॥ ततोऽनुज्ञां प्रार्थ्य स्नानपूर्वतुलसीपुष्पा
ण्यानायत् ॥ तथा विष्णुं हारीतवचने स्नानं कृत्वा नुये केचित् पुष्पं गृह्णति वैद्विजाः ॥ देवता स्नानं गृह्णति म
स्मीनवतिकां वत् ॥ प्रथमं विषयमेतत् ॥ यत उक्तं ॥ अस्नानं तुलसीं विद्धा देवतां पितृकर्मणि ॥ त
संविधिः फलं याति प्रवर्गं येन शुभं ॥ सैकोन्यामपि पश्चात्ते द्वादश्यां निशि संध्योः ॥ शुक्लीं विविधं
तितेति तदतिदूरेः शिरः ॥ ततः स्नानस्थाने सप्ताग्न्यवरणे प्रक्षाल्या वस्य ज्ञानप्राणायामान्यासान् कृत्वा
श्रीमहाविष्णुविचित्रश्रीमृतिद्वयं पृथक् ॥ ततोऽनुज्ञां प्रार्थ्य स्नानं कृत्वा नुये केचित् पुष्पं गृह्णति वैद्विजाः ॥ देवता स्नानं गृह्णति म

मिश्रितोदकपूष्पैर्भवती ध्यात्वा वा द्वापयता तत्रादि विष्णो गोवावरीरवागोमतीगह्वरी की तथा। यत्र तावत्
 द्वागवपायास्ती पुण्यसूर्यजा। नृत्तासी प्ररथी। वराकावेर्याश्च पुण्यदाः। आयां वृत्रहपया मम
 वतीर्थममन्त्रिताः। तदुक्तं। गोगहनमीदखेवगोदावरिसरस्वतीमुनसिंधुकावेरिजलेः। मन्त्रमन्त्रिभिर्क
 रु। इति सवतीर्थध्यानपुदकपात्रेहवा। वराश्रीगुरुं स्मृत्वा श्रीमदावल्लोरनुज्ञां प्राचीयता देवदेवजगन्नाथे
 रं विचक्रगदाधर। देहि विष्णो ममानुज्ञां तव तीर्थनिषवणे इत्येवमनुज्ञां प्राप्य श्रीमन्त्रिविक्रमवरणादा
 पतंती गंगां भूद्विनिधं तं तीर्थमयेता तथावाक्ते। खल्लिते पुंडरीकाक्षं मंत्रमूर्तिप्रभुं स्मरेत्। अतं तादिशमं
 काशं वा सुदेवं वनुनुज्ञं। शंखचक्रगदापद्ममर्वा नरणचूषितं। तस्यादोदकजां क्षरां निपतेतीस्वपूज्यनि॥
 चिताय त्वत्सुरेन्द्राणां विद्रोही त्वकांतनुं। तयामंत्तालय सर्वमेतदद्दगते मले। तद्वराधिराजा मंत्रीजा
 यते म्मदिकोपमः। इदं स्नानं वरं मां वं हस्ते मधिकं स्मृतं। इति तारायणनामाश्चाराणां पूर्वकुस्नानमाचार

रेतु। मरुत्तारागणे शुक्ला पुमान् कल्पनात्तत्रयं गंगादिमर्वती ये सुप्रतो नवतिपुत्रका इति श्रीमहादे
वाक्तेवातु तथा स्कंदपुराणे स्कंद वचनो धर्माय त्रायणाद वंस्त्रानादिषु यकर्मसु। प्रायोश्चित्तं हि सर्व
स्य दुःखतस्यैव त्वेति। तथा स्कंदे कर्मपुराणे। आपो नाराणो दूतास्त्रा एवास्त्राय संयतः। तस्मान्ना
रायणाद वंस्त्रान कलेस्मरे दुर्धनं तथा॥ धत्री पलेश्च प्रययास्त्रानं कुर्यात् तथा श्रीमा कौटिल्यवचनं।
उर्ष्या मलकैर्न विस्तृष्टा दण्डा विरोधतः। श्रीकामः सर्वदा स्त्रानं कुर्यात् मलकैर्नरा मप्रप्या नम्
त्वा तैस्त्रा लं वस्त्रं न धारयेत्। नवाप्या मलकैः स्त्रानं कुर्यात् कलहं नरा॥ तथा ज्योतिरास्त्रे स्त्रानुजं
नम्य दशमी तयोद्योदयार्थं निहं क नयाम तदपि द्वितीया मशम्य निहुत वमीषु सवदितुः स्त्राया
त्कदा विदपिना मलकैर्न युष्य॥ इति। तथा योगिष्या जवत्कव वनो धत्री फलैरमा वास्यो मत्तमी
नवमीषु वास्त्राया त्रस्य दीयते तेजश्चा सुहृद सुता॥ त्रधो वायु स मुआग्निः। एका धर्मं ननु नि

॥ मित्रे श्वेवमेवेषु कर्म कुर्वन् प्रसृज्यते ॥ इति ॥ ततो निच कालं यज्ञा आमलकैः शार्ङ्गं सर्वदा हरि तुष्टं
 कर्तव्यं ॥ अथ वाग्विषयः श्री तुलसी विमिश्रितोदकेन कार्यः ॥ तदुक्तं ॥ त्रिलोक्यायां त्रितीयामिदं सु
 देवस्य चाज्ञया ॥ शोखवसे तिराजं इतस्मात् खंय प्रवीयत ॥ सर्वत्र तुली प्राप्स्यते तदुक्तं ॥ प्रमादं नि
 षेकेण तुलस्या वैष्णवो नरः ॥ सर्वतीर्थं मया दहं तद्गुणं दव जायते ॥ तुलसीदलं जले स्नानमेकादश्या
 विशेषतः ॥ मुच्यते सर्वपापे सोयद्यपि ब्रह्मदा सवित ॥ तन्मूलमृत्तिका न्यगं कृत्वा स्वातिदिने दिने दशाश्र
 मे धावन् नृथ स्नानं जलं न ते फलं ॥ तुलसीदलं मिश्रं ता यं गंगा सप्त विदुः ॥ यो वदति रमानि च धृतानं व
 त्रिजाक्रवी ॥ तुलसी मिश्रं यस्मै यो रसावदत् ॥ सर्वतीर्थं निषेकं स्नुतं न प्राप्तो न संशयः ॥ ततः श्रीशालि
 ग्राम वरणं मृतेनानिषेकं प्राच्यते ॥ श्री वरणा मृत धारणं मंत्रं ॥ अकालमृच्छं दरुणं सर्वव्याधि वि
 नाशनी ॥ विष्णोः पादोदकं सुगंधिरसो धारयाम्यहं ॥ आयसे च तथा कां स्पृश्यामि देव तु मे तथो ॥

[illegible]

निरुद्धि संध्यावते नगात्रे स्वर्गे धनं धर्मं बहिः कृतं नरा ॥ इति मुमुक्षु तत्प्रहाजिषे कश्चिदया लब्ध्वा वा स
 मीयारि दध्मेत् ॥ तत्र अत्रिवचना निःश्रुतं का कर्तव्यं वा परस्मै त्वेति मववा का स्वायं मलिनं वस्त्रं
 कोपनिवपरित्यजेत् ॥ अर्धौ तनवस्त्रेण निश्चये मित्रिकी क्रिया ॥ न तत्फलमवाप्नोति दत्तं न वसिष्ठिः फ
 लं नाप्यमक वसनं च परिदध्मेत् कदाचन का स्वायं वा सायः कुर्यात्तज्जपे होम प्रतिग्रहान् ॥ निःक
 र्त्तं तं कृत्वा सर्वस्मान् दानं स्वध्मे दधिः इति नृणां वचना ॥ तन्मालिनं वस्त्रं श्यामं नः श्यामं पटं श्यामं श्रुति
 विधुधो नाना नमः स्निग्धं पटं स्मृत्प्रदिकलोऽनुत्तरीयश्च नमः श्यामं वस्त्रं एव वा सन्नधौ तं स्त्रिया धौ ते स्रुध
 तं धौ तं तथैव वा ॥ अर्धौ तं धिजा नीया तं शुक्लं दक्षिणं पटं वस्त्रं ॥ एकाये द्वितीया धृष्टे रतीया वा मकुक्षि
 के ॥ एवं कुरुयादयं देवैः पित्र्यैः कर्मणि ॥ वामपृष्ठं तथा नाभौ कक्षात्रयं पुदाहृतं ॥ त्रिजिह्वैः परि
 ध्रुवैः विशेयः स सुविः सदा ॥ श्रोतं स्मार्त्तं तथा कर्म नमः श्रितं ये दधि मोदात् कुर्वन् धौ गते तज्ज

दासुरं ज्ञातं जयादा मोष वासेषु धौत वस्त्र धरो न वेत्तुः प्रलंकृतः शुविमैति श्रद्धावान् चित्तं दिव्यं
तथा वा सुगणो शुद्धं च सुवर्णं रूपेण वा सुसूयं पुराणिनिः । रतं स्पृष्टं च लस्यं स्पृष्टं आविकं तै व दुष्यति न तु कं
चुकिना कायादवाचं च कपालिनः । वृथा तद्वर्तिनोक्तं वृथा श्रद्धात सत्राय ॥ लिङ्गं वा संस्पृष्टं तदग्धं आ
विकं न प्रदुष्यति आविके न तु वस्त्रेण मान वः श्राद्धमाचारता गया श्राद्धसमं प्रोक्तं पिबन्त्या दत्तमक्षयं
नृक्या संस्पृष्टं तद्वस्त्रं देवे कर्मणि नृमिपान दग्धं न च वे लिङ्गं पारक्यं निवध्नयता काक विष्टा स माधु
क्रेऽश्वि धौ तं वयं जेवता रजका दाहृत यद्वन तद्वस्त्रं शुचि तं वतः । कटि स्पृष्टं वयं हस्ते पुरीषा यत्न वा
हृतं समुद्रं मिथुने वा पितं हस्ते परिवर्जयता आविकं वसदा वे स्त्रं पवित्रं स जमत्तम पिष्टा दवममु
ष्माणं क्रियायां च विप्रियाता धौता धौतं तथा दग्धं संस्पृष्टं रजका दाहृतं शुक्लं पूत्रा सुगणं लिङ्गं तथा पि
यस्मिं शुचि स्मृष्टं रसा रसं स्त्रा द्वा वस्त्रो विस्मृष्टं चैव वा प्राणायामत्रयं हवा स्त्रायता नोत्र रयमधः

कुदाजत

ऊर्ध्वान्नोपर्यधः सुमेधरां नमर्वरकैः सस्रवापरिदक्ष्मन्तकुशोशयं शालेण मज्जिनं यो गच्छेत्तृतीयकं ।
मृत्ता एवीतमन्यद्वा द्वितीयं तु नावदिह । सूचीविहनुयं घनः पराङ्मयश्च वा समं गतं न स्नानेन ऊर्वरतती
र्थे तु वविशेषतः ॥ ॥ त्रैलोक्यामादृत एवरात्रा अक्षवासाने वेत्तुं रक्तं वेव विवर्जयत काषायं हस्त
वस्त्रं च मलिनं कत्राद्विषितं । छिन्नाग्रं वाप तस्त्रं च मलिनं केजं ह्यिकुं मितधर्मात् विदुः । नेवापि रक्तं व
स्त्रं स्यात्तच्चित्रा मितधर्मा पिवा । न कुयं द्वि विषयं वस्त्रे दने च नूषणे । सव्यादेशात्परि नष्टं नाजिदे
जै व्यवस्थितं । एवं वस्त्रं न तद्विद्यात्तदेव पित्रे च वर्जयत ॥ रायने चार्द्रयादश्चुश्च फ्रयादेषु जोजमो नो
तृतीयमधः ऊर्ध्वान्नोप्रासास्रथादिने लिच्येते न वेव स्त्री जायापच्य कम्पडुलु । आत्मनः श्रुतिरेता
निन परेषां कदाचन । इति ॥ गोपिलवचने च ॥ एकवस्त्रो न तु जीत न कुयादेव तार्त्तनो । ते तेषु विवर्जय
स्य ऊर्ध्वपाणिः श्रीगोपीचंदनेन उल्लिख्य मृत्तिकया वा मूत्रदुह्यपमेन च श्रीविष्णुवर्मना वि

मंत्रांतमत्रिविधसूक्तं पुं दुं ऊ यं त्रि। मरुतु पु गणे नार दे ना यो मृत्तिका। धार व ती म भु प्र वा। करे स मा दा य।
ले ला ट प ह के। क मो ति नि न्यं न र ऊ र्धुं दु कं रु या फ लं। का रि गु णं स दा न वे त। क्रि या वि ही नं य दि मं त्र ही
नं श्र घा वि ही नं न तु काल वर्जितं। न चाल ला टे य दि यो गो पि प्राप्नोति त क्त र्म फे लं स दा क्ष यं। गो पी च र न मं
ज व सु र वि तं पुं दुं ल ला टे द्वि जै मि न्यं ध र य ते प्र ना त म प्र ये र त्रौ दि वा स र्व दा। य त्सु ए यं ऊ रु जां ग ले र वि श्र
हं मा धे प्रा था गे त त्वा प्रो ति र व गे च वि स्मृ स द ने स ति श्र ते द व व त्। य स्मि न् गृ हे ति श्रु ति गो पि चं द न न क्त्वा
ल ला टे प्र भु जा वि न र्त्रि त स्मि न् गृ हे ति श्रु ति स र्व दा ह रि श्रि या न्वि तः कं स नि हा वि हं ग मः॥ यो ध र ये द्वि स्मृ
पु री स भु प्र वा स दा य वि त्रा क लि क ल्म र वा य दा। नि न्यं ल ला टे ह रि मं त्र सं यु ता य म न ए शो च्छ दि पा प मं व तः।
य स्मा त क लि ख ग गो पि चं द नं बा क्ते ल ला टे रु दि म स्तु के वा प्र या ति ला कं क म लाल य प्र नो ग म्बाल वा
ती य दि व्र ह्म हा स्पा र्वा। प्र हा न पी डं त म र द क्ष ण य क्षाः रि प्रा वो र ग म्भू त दा न वा। ल ला ट प ह र व ग मे वि

वदनं ददाति धिं हृष्यति न क्लिञ्जावतः॥ सयाति लाकं क म ल्म ल्या प्र ने गो बाल या ती यदि बलदा स्यात्॥
 गौतम वचनं अंबरीष महाघम्य ह्यर्थं कुरु वीक्षणं॥ लज्जति यिः जतं ति च्यां गी वंद न पुं दु कं॥ इति शिव
 वचनं॥ क्षीराय विष्णु मा त्स्या बुध्पदो यं विलेपनं॥ वेक्ष्वकार ये सु दु गो पी वंद न सं ज वं॥ तथैव य सु गणा
 अस्मा तो यः क्रियां कुर्यात् अशु विः पाय सं वृत्ता गो पी वंद न सं प्र कति पू वे तो ज व ति त न्मृणात्॥ अशु वि र्वा प्ना
 वा रा प्र ह्म पायं समा व र न्॥ अवि रे व ज वे त्रि य पू र्ण पुं दुं कि तो न रः॥ पा ये श्री ज ग व च व नं॥ म त्ति यार्थं शु नार्थं व
 क्ष्यार्थं व नु रान न॥ म त्पू जा हा म का ले व मा यं सा यं प्रा तः समा हितः॥ म द्र को क्ष रा य त्रि य पू र्ण पुं दुं ज या य
 द्वा वृत्ता ॥ ३३॥ उ र्ध्व पुं दुं धा म त्पू म्रि य ते दा त्र कु व रि त्॥ अ प दो वि वि मा न स्तो म म लो क म दी य तो ज पुं दुं धा वि
 शो श्वा द य स्यां त्र म श्रु तः॥ तदा विं श ति कु लं त स्य न र का पु र्ण तै न वे ता न वो र्ध्व क्ष र ये दू ति न ति र्य क् गो पि वंद नो ति
 यो र्ध्व च वृ त्तं व क्ष र ये वंद नो दि कं॥ वी त्पा दा र्जि ल वा पि यो वि द भे स त्पू य न ता क र्ण पुं दु म द्वा नो ग म या ति य र

मंतातिर्यकुंभं न कुर्वीत संप्राप्तं रणे पिता । तादास्य नाम वै ब्रूयात् परं नारायणं हते ॥ दृष्ट्वा गुलप्र
पाणं तु उन्नाम न प्रमुच्यते न वा गुलं मध्यमं स्यादष्टांगुलमतः परं सप्त षट् पञ्चभिः पुं दं मध्यमं विविधं
यत्र सिध्यं गुलं पुं दं कनिष्ठं विविधं न वेत् । एतैरंगुलजैर्देसु कारयेन्न नखैः स्पृशेता इति तिलकरचनांगुलिति
यमेस्मृतिः अनामिका र्थदा प्रोक्ता मध्यमा युः करीज वेत् ॥ अंगुष्ठः पुष्टिदः प्रोक्ता येनोदा मध्यमो ह्यसाधनी ॥
तथा अंगुष्ठः पुष्टिदः प्रोक्ता येनोदा मध्यमा स्मृता ॥ श्रीशरीरनामिका ज्ञया तर्जनी मोक्षदा घिका ॥ या येनायदव
यना ब्रह्मलोका यो यो वा ह उक्तः सर्वपापहृत् ॥ गोपी चंदनसेयकृतिपूतो न वतितक्षणात् ॥ गोपी चंदनसं
उत्तुयो ददाति दिवैश्वर्यं ॥ कुलपाकात्तरं तमज्ञाते न वतितारिता ॥ यत्तरीरे मनुष्याणां कर्षुं दुर्विना न्न तं तदृष्ट
वृत्तिं न वतत माज्ञानसदृशं न वेत् ॥ याज्ञादा नीतपो दामस्ता क्षयः पितृतर्पणं व्यर्थं न वतित सर्वकर्षुं दुर्व
विना न्न तं नूतपुत्रपित्रा याप्य पुर्वं तदे रिणो यदा ॥ निरालका न वद्ये कतिलके ली चेत नृसाक्ष कर्षुं हि

तर्जनी

तिलकंदव्यकवेसुसर्वदा निरावाः यित्तोयांतिदृष्टावेवत्रिपुंड्रकं ऊर्ध्वं पुंड्रं शिराखं भूपयवीतं विना
 नतं अयवित्रकृतकर्म तत्रावनिफलमेवेत् ॥ अथानामृतौ ॥ आधधिकारकृतिं अथतदुपरि श्रीं तुलसी
 मूलमृत्त्रिकया ऊर्ध्वं पुंड्रं कार्यं ककुत्तस्यैव दनं वर्ज्यं दद्यात् ॥ धविमिश्रितां ऊर्ध्वं तिलकं कृत्य तदनं कृत्य त्रि
 पुंड्रकं प्रमार्जयति यादेहं तुलसी वैष्णवो नराः ॥ सर्वतीर्थमयं देहं तद्वत्तु द्विजजायता मंमलोर्ध्वं
 यार्थं च अवित्रार्थं द्विजोत्रमा तुलसी मूलसंलग्नं मृत्त्रिका मावाह बुधः ॥ तन्मूलमृत्त्रिका यो वै शिरसा धरायिष्य
 ति तस्य तुष्टावरात् कामान् प्रददाति जनार्दनः ॥ तन्मृदाश्रयेः पुंड्रं तुलसादेः क्षरितं नरेः प्रयाणं कृतं
 ते सुमोक्षाय गमने प्रति तथा गच्छतु राहो ॥ तुलसी मृत्त्रिका पुंड्रं कृत्वा तिदिनेदिने तस्याव लोकना
 म्पार्थं याति वषट्कृतं मृणा ॥ अथारविममधुसीपापधुसीतधारविः ॥ दधिजलकाटविलिखितधुसी तुलसी मूल
 मृत्त्रिका ततः श्रीं शालिया मवदत्ता तुलपत्रा मृदुपरि लिखेत् ॥ धारं ॥ यातौ धादसं मम मने वदिताण

पुं ऊर्ध्वं पुं द्वाणि कायाणि तस्मात्काया ललाये दशहर्षं पुं द्वा दशस्थानेषु गोपी वंदनादिभिर्कूर्चं पुं द्वाणि
 विरच्यतस्मान्गतं पुं द्वा दशकं वा दशदित्यमूलरूपकं धमवाकेशवादिषा दशकं यथाक्रमं न्यस्यत
 तद्यथा ॥ श्री धनं सुसहिताय केशवाय कीर्तये नमः ॥ जलादेः श्री नारायणसहिताय श्री नारायणाय काये नमः
 ॥ श्री मित्रसहिताय श्री माधवाय तुष्टौ नमः ॥ रुद्रिः ॥ इंजवरुणसहिताय श्री गोविंदाय तुष्टौ नमः ॥ कं कवे ॥ पुं ग
 श्री सहिताय श्री विष्णवेष्टौ नमः ॥ दक्षिणाय श्री कं वंजगसहिताय श्री मधुसूदनाय द्वांष्टौ नमः ॥ दक्षिणाय
 सो ॥ पुं ते विवश्चसहिताय त्रिविक्रमाय क्रियायै नमः ॥ दक्षिणाय कं ॥ उवा ॥ इंजसहिताय वामादवाय दवायै नमः ॥
 वामपाश्री नृसुखसहिताय श्री धनमेधायै नमः ॥ वामांसे ॥ उरुदेर्जन्यसहिताय श्री हृषीकेशाय दर्शय न
 मः ॥ वामकाणी एवाक्षसहिताय श्री पद्मनाभाय श्री ध्याये नमः ॥ हाहा ॥ ऐयं श्री विष्णुसहिताय दामोदराय ल
 लाये नमः ॥ ककुदि विवश्च ॥ इति किरीटमंत्रः ॥ उकिरीटके यस्मात्करकं उल्लंघय कंग दामदस्य पीता

तिनिद्यं सुहृत्सु हृदि पापहृत्तं जन्मशतार्जितम् । मरुतकं ^{३६} मरुतकं मरुतकं मरुतकं मोदकी एवमपि हि
जं प्रा॥ यो बाहुमूलसततं विधत्ते समुत्पत्ते पातकं यं च कन्य॥ श्रीनागायणं युधामन्युं विजितं यस्मिन् वि
ग्रहोपापाकादिप्रसक्तस्य कितम् कुरुत यम् ॥ गोरोक्षरं च यत्पुण्यं वसतां जन्म कादिनिगतं कललि
खितं शंखे प्रचदं दक्षिणे नुजे । यत्फलं पुष्करे निधाय पुडरीकाक्षदशनिना शीषे पिरिहात प्रमेतत्फलं कोटिं स
प्तम् ॥ वामे नुजे गदायस्मिन् लिखितां दृष्टवत् कलौ ॥ गदाधाराग्याकुण्ठय्य दयते दण्डा ॥ यद्वा नंदपुरे प्रोक्तं च
कन्यामिष्टदशनिना गदाधारे लिखितं कलौ । तत्फलं सप्तदशनिना वापदपुण्ये मम कुमाराववाहस्य युधामन्युं कि
तं दक्षिणे पत्तिदं नृपस्य ॥ प्रयत्नं दक्षिणे पत्तिदं नृपस्य गत्वा किकरिष्यति । यदा यदा प्रपातयता ददं च कादि विजितं
वदातदा जगत्स्वामी नुष्टा दहति पातकान् ॥ नृपते यस्मिन् देह नुष्टा दहति पातकान् ॥ श्रीरवचक्रं गदायस्मिन् लिखितं
सुसुतं श्रुत्यो वाग्वादि कां कितो जक्त्वा श्रावयः कुरुते विजयं विधिदीनं सुसुतं यस्मिन् पित्रा नुष्टाया सप्तं वृथा मिदं

दूतकदम्बसुताश्वेतोत्तमा तथा पापातिदहते दृष्ट्वा ललायुधनिवेति ॥ इति ॥ ब्रह्मपुराणे नारदप्रतिब्रह्म
 वरनामिन्दुनामांकितामुप्राश्रयाद्वरममन्त्रिता ॥ शंखादिकायुधैर्मुक्ता ॥ स्वरूपं प्रसीतथा ॥ धनेनाग
 वतोयस्युकलिकाले विनाशतः ॥ प्रकादस्य समो ह्येता नृणां विष्णुवद्वज्र ॥ ॥ ब्रह्मपुराणे सनेकुमाय
 यस्मिन्नाययणीमुद्रादहन्नांवादिबिक्रित ॥ क्षत्रीयलक्ष्मणामालातुलसीकाट्यै नवा ॥ वादवाद्यरमैस्तु
 निद्युक्ता निकलवर्णा ॥ आयुधनिवदिप्रममममवैलवः ॥ ॥ तत्रैव ब्रह्मवदनानि शंखां किततनु
 र्विब्रानुक्तेष्वेयस्यैवमिति तदन्तं यमश्चातिपिठनिःसद्वैकेशवः ॥ ललायुधं किते दृष्ट्वा सन्मानं न कर्तुं
 आदवाहर्जितं पुण्यबाधलेयं गठति ॥ ललायुधं कितायस्युग्मशाने मृयते यदि प्रयागयागतिः प्रोक्ता ॥
 सामन्तिस्तथा नारदा ललायुधैः कलौ निशेधेदितं यस्य विग्रहा तत्राश्रमे प्रकुर्वन्ति त्रिभुवनवासवा दधनं क
 रोतिद्वारं पूजां ललायुधैः किते ममपुत्राय गङ्गाधरस्य निवेदयन्तं ममैव ललायुधं कितं मया विभक्तं ॥

यः

क्रिश्चि क्रितो यो क... पाठ उपति त... न... प... त... न...
प... क... त... न... ॥ त... न... न... न... न... न...
शंखा दिवि क्रित... स... न... न... न... न... न...
व... न... न... न... न... न... न... न... न... न...
विना... न... न... न... न... न... न... न... न... न...
त... न... न... न... न... न... न... न... न... न...
न... न... न... न... न... न... न... न... न...
वि... न... न... न... न... न... न... न... न... न...
क... न... न... न... न... न... न... न... न... न...

[illegible]

सतो वसुमयातिपरमाणुमिति॥ १॥ तस्य लोको न व प्रकाशं च रात्रौ शुक्रमहेश्वरस्य च। सौवर्ण्यं गजतेतां
मेकं स्यात्मा यमामवव। चक्रे हवा उ मे भवती धरये तु विचक्षणः॥ ॥ तथा नारद पंचरात्रे। नारद वचनं।
सादृशं रेनुषकोणं वलिखितं यमस्युतं। हारः सुदृशं निवक्रं धरयीत विचक्षणः। धन्यः स विष्णो लोके देह
रुष्मा सु धां कितो दृश्यते कलिका लेनु प्रेतनाथा वशीकृतः॥ इति तथा पंचपुराणे उपवीता दिव्या यत्रा
रवका दयः सदा ब्रह्मणो मयि विवासेण विस्मृतं सुविशेषतः। उपवीतां शखा बंधं च कलां च न संयुतं स्वक
लो लुप्तदीनं मयि विप्रस्य विफलं न वेत। विष्णु वक्रां किं दहं पवित्रमिति वैश्रुतिः॥ चक्रां किं ता यदा ते कश्चि
कस्य विजातमे॥ ॥ ब्रह्मपुराणे ब्रह्म वचनं। सत्यं शस्त्रं कक वचं श्रमे होतुं ददा मे वि॥ श्राजयः सर्वज्ञता
नो शत्रुणां रक्षसां मयि रक्षसां कक वचं शरीरं मयि तिष्ठति। नाशु न विद्यात तं मयि ददुवादि कस्य च
इति॥ ॥ तथा च वाराहपुराणे। शंखचक्रां किं तं हवा न्यात्माने वा रुमूलयाः। कलत्रादि सुहृन्मयं सुयश्चादि सु

अतस्तत्त्वतयापि आश्रितेष्टतास इह तस्मात् स ता न पोष्य विभं वित्तं दिवस्पदेशोचनौ अस्यानेन गोव्याखिरन् । इति ज्ञेयम् । मये
निवाद्यानुबल्युक्तं यथा त्वात्मविज्ञानाय प्रकृत्यादिति ज्ञेयम् ।

धर्मपदोऽत्रोक्तः शोऽनुनवाधिकाकाधवतिष्ठति। योजनानितथात्रीणिममहेचवमुं धरोदक्षिणवुनु
 जतिः विनृयादिमुदनीन। भाव्यनुगखविनृयादिति ब्रह्मविदाविदुः। स्वकादिधरणापुमां परमैवेध
 जेदनपातिद्वान्निमिहं दिवलयविनृषणं। आयसीविधि वक्रवापंचायुधविधनतथतत्रनात्रणमं
 वज्रः प्रतिष्ठाप्यपृथकशलाहेश्वराधमया पूजितापसरमथा। नदनंवेवह्रन्मयेरांषरकेतुजहयो।
 इत्यादिभ्युतयः। श्रुतिश्रौंयोदवैकुण्ठौकामोत्तरमनिनुतिष्ठमानोमिनारकेधात्राअग्निर्वैराहृवा
 तामग्निनिमित्तारुहृतनुः। ननुदामाअरुतइतिगोव्युद्वज्रायुधानिबिन्नादिति। अतरेविश्वोरुव
 केमुतज्ञेयं श्रीशोधिवंतीतीवर्षणीप्रागमुलेबाकोदधनायेपुराणोक्तिगं प्रसेतावेवायुधमन्यपयता। इति
 तथासंवेदे॥ पाराभात्रइत्यादिभ्युक्तपरिजिष्टे। रकंविनृविदुषानितदीबलदवानाममृतस्यविमो
 सएतिनाकमुक्तिं। वधुयोविनीतिवृष्टतयोवीतरागा।। दवासायत्रवितातनबाऊनामुदर्शनना॥

天

२९

प्रयत्नाः स्वर्गमायामयेकहितामानवालोक्ताः साष्टिचित्तवृत्तिब्रह्मणास्वर्गद्वेतिउक्तमस्यविक्रैर
कितालाकचिक्कनामुनगानवापः तद्विष्णोः परमं पदं गच्छन्ति तन्निबिता इत्यादिभ्यस्तथा ॥ तस्मा
सर्वधियन्नेनवक्तादीन् धरयेत्तदा ॥ करणान्तरं तत्र एवं ब्रूयाद्विज्ञातम् ॥ पुत्रमित्रकलत्रादियः
कश्चिन्मत्वरिग्रहः ॥ मदेददममवाप्नोविमुप्राद्यैमयापितातथा ॥ अग्निदानं यथानिघ्नं वेदस्या
धर्मेन यथा ॥ ब्राह्मणस्य तथैवेतमवक्तादिधरणाभिनिवाये ॥ पश्चान्न धर्ममास्थाय तिष्ठेदाजीवनबुधः
नक्त्यावाप्यभितारिण्यसर्वदा ममनोरथा ॥ तत्र श्रीकृष्णः ॥ नान्दादवेनमस्तु यन्नामोदवन्निगद्येत ॥ यत्र
कितसदा ॥ चतिष्ठेत्तद्वक्त्रः पांडुनदना ॥ अन्तरा एष एव यथानिवृत्तिर्नैव तिराग्येव धारः पाद्यं जुलनीमानि
कीज्यता ॥ तत्रोयतोमामेतेमद्युक्ताः सा एव मुक्तिर्नामिति साद्वाच्यया इव च्युत्तस्युमान्नामहिताया
येतादृशेनैतमजयेत्तुल्यकामो जेह्मति ॥ अगच्छतिनामधेन तस्माद्वलेव जलविदाप्रेतिपरमिति ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

वर्माणि विष्णुः कति शंखे कादीनि एव कति स्मृतिनां प्रसिद्धार्थं निवेदने निषेधश्च। तत्रैव कति कितं दृष्टव्यं।
मन्त्रं निरुद्धमाधमाः अवलोक्य सुखे तच्छेषोऽपि दिष्टमवलाकयेत्। इति तथा। तारदीयपुराणे ॥ श्रीकृष्णशस्त्रो
कविद्वानमात्रः स्मृता ननु व्युत्पद्यते नारी स्पृष्ट्वा न रते नृपते मवासास्त्रावा समर्द्धिद्विरमंत्रगतम् ॥ ७ ॥
इति ॥ कं। अनावासेषु विष्ठापि मर्वधर्मवदिः कता। एतत्प्रशंस्य चक्रवर्त्तमं कितः प्रक्रियते नः ॥ अथ सुद
वनितामात्रावाहमपूजा मन्त्राः। पुनर्मो जगवते श्रीसुदर्शनाय तिता शितमकलरिषु पुंजाय नमः वत्रतं राय
मकराजो महस्पर्शलिताया एते दिवं महस्वारचक्राजमुद्वनि यज्ञागं प्रपृक्षीयस्व प्रजो खेव नमा।
मम इति। पुनमा जगवते पोचनं न्याय विष्णु संवायं नीरवी रधुनिताया कुली जतमैरव वाहिनी तायाय
वक्षिणा वत्रयि विरवाय त्रिषशस्त्राय एते दिवा च जन्म च नासय एव कवे स्थितः यज्ञागं प्रपृक्षीयस्व प्रजो खेव
नामास्तु ता इति। पुनर्मो जगवते श्रीसुदर्शनाय तिता शितमकलरिषु पुंजाय नमः वत्रतं राय

पराजिताय सकलसुखसुखदरीनेवात्यजादिताय एहो हि स्वस्वस्वमेव देवकायसुखं चित्तयज्ञाय
यक्षस्वपूजावेवनामानमः॥ उखकायनमः॥ पुनमो नमस्तु कोमादक्येगदायेनमः॥ दानवेनमस्तु
नमस्तु गवतनहारकवासुदेवललिताये एहो हि चण्देदवि कोमादकायुषेश्वरिणसनागधपूजस्तु
विष्टनमो नमः॥ उखवेकं सगदायेनमः॥ ययप्रायेनमः॥ शंशरामनायशाङ्गीयनमः॥ एभिर्मन्त्रिः पूजविवा
श्रद्धया सुद्वनिदीनि धरयेत्॥ इति श्रीनृसिंहारण्यमुनिविरचितेश्रीविष्णुनक्तिचंद्रोदये श्रीसुदर्शनादिमा
हत्मन्वितीयकलाप्रकरणे॥ ॥ ॥ पुनमो नमस्तु मंगलश्वरश्रीमद्विठ्ठलसिंहाय॥ ॥ अथ मंगलकुल
मीकाष्टमाहामहिमा॥ ॥ विष्णुचक्राकितकुलाल्यान्मनमयदीक्षितः॥ यथाक्षुलमीमालाधरयेत्तुकिवा
नरः॥ नारादीयपुत्रादीकैवल्यकुलमीनजितान्मालायेवाललाटफलकैलसुहृदुद्रायेना
कुमुदपद्मदिक्षितशंखचक्रातेवैष्णवाद्युवनप्राश्रपवित्तवन्ति॥ अथ॥ पुनपुनमपि विचिरकितमयवि

सोः परमपुरुषतायां कीर्तनं यस्यावावि। ननु तस्मिन् विपुलं मन्त्रकेयस्य कंठमरसि जवनमाला यस्या तस्यासि
 द्वासा। तथा च लल्लवये संतुलमीकाष्टमं यो मालां कंठस्थीं वदते नु य। अप्यशौ स्याद्यन्तांशौ ममेवेति नम
 वाय। स्कंदपुराणे। धृतीफलं तामालां तुलमीकाष्टमं न वा। इत्येतयस्यादेदेनुसवैसागवतो नर। तुलमीद
 ल्लजामालां विस्मृतीणां वयोवाहतां यत्रेयत्रेयामघातां दशां लनते कलं। तुलमीकाष्टमं नृतां प्रोमाली
 वदते नर। फलं यत्तिदिद्या रिः प्रयुक्तं हारकाजवा निवद्य कंठवे माली तुलमीकाष्टमं न वा। वदते यो न
 र। अत्र यत्तस्य ते वास्तिपातको मद्राष्टीतमनामस्य नृस्यो देवकिनीदन। तुलमीकाष्टमं नृतां यो माली वदते
 तस्य। प्रायश्चित्तं नम्यास्तिनामो वतस्य विद्याह। तुलमीसंभृतं किरामाकाकु नृषां प्यादि कालं वमं माला द्वा
 तस्य मदाहरि। तुलमीकाष्टमाला यान् धितः पुण्यमादाय तं विपुली देवतमो वदते कांठे गुणं कलौ तुलमी
 काष्टमालां तु प्रतरा नम्या इति का। दृष्टुं यं तिष्ठन्मालां कंठे यथा वदी तुलमीकाष्टमं देयस्य तु यं पदं मया

पिवा। नवेततृदनेवपापं संक्रमते। उलसीकाष्टमालायाः। धितोऽप्रमतेनरः। सुः स्वप्रंडुर्निमि
 त्रचननयदास्त्रजं क्वचित्। विपक्षे बाधकवचनं धरयंति नये मालादेउकाः। पापबुद्धयः। नरकान्नि
 वर्त्तितदग्धः कोपाग्निना दहते। उलसीकाष्टमालोक्त्यं वेदामस्त्रके करे निंदां कुर्वति। यमूठासेठजासेन
 संदाया। अत्रातिशयमालोक्त्यं उलसीदृषयंति यो बकुलानेन किं पार्थसार्वतिवाच्ये तसंज्ञा। उलसीका।
 पृथुश्चिप्रा नविल्लवान् दृषयंति यः। संवीतसैरव्यांति संशयो नास्ति नारदा तस्माद्वार्या प्रयत्नेन मालां उलसि
 संजता। पद्मादौ निर्भितां नक्त्या फलैः धन्याश्च पुण्यदा। तद्दृष्टुं दुर्गं स्वर्गं यत्तुलसि नृषणैः। संक्षेपां म्या
 दिकं कुर्वति कुवापाणि हिरिं रं रं वसिष्ठवचनं। गृदिचेकगुणां मध्यगोष्टे द्वागुणां स्मृता। शतमाहस्ति
 कानां द्यामनेता विष्णुमन्त्रिधौ। शिवविष्णुर्चनदीनां यस्मात्त्रिपरिग्रहः। यतिश्चारी चारी रत्नास्मिन् ब्रह्म
 तर्कः। अतर्कस्यैव हि तत्संज्ञितं तत्संज्ञितं यद्विष्णुसंज्ञितं प्रवर्त्तते। आपोऽपि ज्ञानां मधुसूक्तं। किंचिदुपायमंद

त्वं देव त्वं साम त्वं दाम् । उक्तं च त्वं निमग्नं त्वं विरक्तं पाणिनीयं त्वं राजा नंदं च त्वं पुंसां । नोपायं न करः शि
 ष्यो नृच पुंसे निगीक्षयेत् । इति श्रीगुरुपरया नत्वा गो धर्दिनिः समर्चायत् । श्रीमन्नादकता रूपं । आ
 वित्तं नित्यं तत्तथा च जगत्तदा क्ये । प्रथमं तु गुरुः पूज्यस्तथा शिवममार्चनं । ऊर्वं न सिद्धिं मया प्रीतिस्तथा
 निःफलं जायते इति तथा च नारदः । गुरोः सनिहिते यस्तु पूजयेदद्य मयतः । स तु गतिमवाप्नोति पूज्यं तं तस्य
 निःफलं । यत्र यत्र गुरुं पश्येत् तत्र तत्र श्रुतां जलिः प्रणामं दंडं वदू । मोठिन्नं पूज्यं वदुः । गुरोः वक्ष्यामि त्वं
 नृपा दुःकापान् दौ तथा । वस्तुं तां तथा विष्णोर्द्वये च कदाचन । इति तथा च मनुः । नोद्य हारं तु गुरोर्नामप
 ये च मयि के वलं । नवे च तु कुर्वीत गतिं जायते तद्विदं । गुरो गुणो सनिहिते गुरुव हृदि जायते । तच्च नि
 स्सृष्टं गुरुणा स्वात्तु गुरुन निवादेत् । तथा च नारदः । साधकस्य गुरोर्न किं मुं दी ऊर्वं तिदवतां यत्रो
 तीत्यत्रा निविष्टु विष्णोः प्रकृत्या गुरोः कृते । मयुः सति वक्ष्यामि त्वं देवाः । पिता भवति प्रदः । अतः

दिवा लविद्या कुः पिते संत्ये वनु मंत्रे इति। वामन कले वृक्षे वरुणो मंत्रः सगुरुः साक्षाद्यो युक्तो ह।
शिमृतः गुरुयश्च न वनु वृक्षस्य गुणदृष्टिः स्वयं गुणः ममास विवेचन प्रवेष्टा सो न वेत्ति इति विष्णु रक्षे
ब्रह्मा तस्मात् सर्वप्रयत्नेन यथा विष्णु स्यात् गुरुः अनेन तार्क्यं यद्यस्य स पुत्रि फलमाप्नुयात् तस्य शास्त्रोक्तं
तेन गवहाका आचार्यं मां विज्ञानीयात् तत्र मन्त्रे तर्हि वित् न मन्त्रं बुद्ध्या मूयेत सर्वदा यमाये पुत्रं यथा ॥
तादृमिजा प्रजा तिस्यां तपसो यशामन वा तु र्ध्वं दं सर्वं नूतनां युक्तं शुश्रूषया धेति विष्णु धर्मनग वाक्ता
रो हरिश्चंद्रवचनं ॥ गुरु शुश्रूषणेनाम सर्व धर्म त्रामा त्रमे तस्माद् धर्मात्पाता धर्मः प विज्ञेन व विद्यते न गुणा
स प्रियं ऊर्था नाडितः पीडितो पिवा ना व मन्त्रे तत हा कं ना प्रियं हि स माचार त आचार्य प्रियं कुर्वन् प्राणो र
विधै रपि कर्मणा मनसा वा वा स्याति यस मां गति इति काम क्रोध द्विकं यत्र दात्म तो निष्ठे सा धनं
एत सर्व गुणान् कया पु रुषो हं मा वृजेत् मम मन्त्रे नार द वाक्यं यस्मि साक्षाद् जगति ज्ञान दीप प्रद उग्रो ॥

मन्त्रसिद्धिं कृतं तस्य सर्वकृतं शोच्यते । तथा ब्रह्मसुखाणां अविद्यावासविद्यावागुकरेव जन्मोद-
 नः । मार्गस्थो वाप्यमार्गस्थो गुरुरेव सदा गतिः । तथा वप्रभुः । गुरुर्ब्रह्मा गुरुविष्णु गुरुदेवा मादृश्वरः गुरुरेव
 संब्रह्म तस्मात्सं प्रजयेत्सदा । पप्रभुराणो पित्राधिक्यतावेनाययति युक्तं नराः । जवंश्रुतिथयोलाक ब्रह्मणस्ते
 विद्यावराः ॥ मप्रज्यैव गुरुनक्त्यालक्ष्यानुज्ञमुवेक्ष्य कृतो गच्छेन्मुदा विष्णोर्गदियादो मुसकृताः । मार्कडिय उ-
 राणो देवा र्वनादिकायाणि तथा युर्वनिवा दमां ऊर्वी तममृगावमृत द्वादवनु जिक्कियाः । इत्यतः प्रक्षाल्य
 वादा वाचम्य विज्ञेयानं मुदा हारः । दृष्ट्वा तेषां केश्यक्का दंडु वत्सरा मसुधीः । आयसं वा अम्यामि गवो गो-
 ष्ठादववा स मे निधौ । जाप्यमेज न कालेषु पादुकेषु रि वर्जयित्वा । प्रज्याम न प्रथात्मी घं स्त्रे लाजिन कुजो-
 ष्ठीरे । तन्नाम विष्णु विधिवत् स्मरेद्दिक्षु पुंस्तुदा । तथा नारदीय पौष्पशत्रे नारद वचने वंशां समक्षं कथरणा-
 वृण्य स्वच निर्मितं वर्जयिष्यते विद्यां दक्षिण्य विदुः स्वदे । हस्माजिनं कथयन् वीनामृदा स नमिष्यात् ।

शामनेदरिद्रं मया त्याग्य एव धिसंज्ञकं धरिण्यं दुःखसंज्ञं तद्विज्ञाप्यं दोषं सन्निहन्त्या सामनेयं शोदा नि
पल्लवे विन विन मया हस्मादिने ज्ञानमि क्षिप्तं श्रीया प्रवृत्तिः अनिचन दिकनी लर के वर्यमिदं कर्म
णि धनदं शातिदो कं मोक्षदं कर्म कर्म मदा अश्चेवेव पात्नाशो गो मये नृन्मये तथा आसने प्रक विष्टु
हंति पुण्यं पुनः सतो अथा तं तरे श्री गुरु संप्रदायतः शास्त्रं अमृतं पूज्यं धर्मं कृतं पुण्यं एवं कुर मये कं पुरतो नृय त
दक्षिण जागुं क्षुमनः पात्रं दामनागु वस्त्रं तजल मर्ष कलशं घंटां य विन्यसेत् अनितो दीपिन पाश्व
दयेत् ॥ दीपाय शामने पुमः कश्चा उठेदने स्त्रिया अविषे षे वका एत कुल छेदा नाव कुर्वीत अथ यमा धनरा
ले यथा स्थानेषु विद्यते त अथा धर्माद्या व मनीयम धुपर्क प्रोक्षणीया नियच पात्राणि ध्यादिजि रचितानि
पुरतो न्यासन् उक्तं च वृद्ध वेस वागामा सिद्धार्थं कृतं कृशा सेय तिलय वग धनुष्याणि अथ पात्रे विनिकि
पंते विष्णु पदो श्यामा कपट्यानि पाद्यपात्रा लवंगजा तीक्ष्ण कं कोल प्रणालि आवमनीय पात्रे दिव्योदधि प

मधुखंडप्रयाणि मधुपकचोद्विचिद्विषेत् एतेषामसावेष्टुष्यपत्रादिकंतत्रज्ञावनवाविनिक्षिपेत् ॥
कैकं पात्रमष्टत्रौवासिप्रत्रयेत् ॥ चक्रमुद्रया पात्राणां रक्षां कुर्यादिति ॥ अथ यथामानसस्त्रिकं वाक्छि
त्वात्प्रवृष्टानां रेनेमंगलजातिं यच्छेत् ॥ ॥ अति ॥ नष्टकसेनिःशृणुयामदेवा ॥ नष्टपुष्पमाहनिर्घृष्टा
त्राः स्थिररंगेस्तुष्टवसस्तनिर्वात्रमदिदवहितं यदाहुः ॥ ॥ उस्तुस्तिनर्ज्ञो हृष्टश्च वास्तुस्तिनः प्रयाविश्वदे
वाः स्तुस्तिनस्तुष्टश्चिरिष्टनेमिः स्तुस्तिनो हृष्टस्मृतिर्दधमता ॥ ॥ उश्रीं शांतिः ॥ श्रीं शांतिः ॥ श्रीं शांतिः ॥ श्रीं शांतिः ॥
श्रीलक्ष्मीं हृष्टिद्वाराधने मुवातिर्नवता ॥ अथ स्तुत्यवा मन्त्रा गेयु रपु र मगुरु पर मेष्टी रू न व स स्ते च द
क्षिण जा गे व गण वां सरस्व ती च पु र ता मंडु ग ले श्व र श्री ल क्ष्मी नृ सिं ह पर या न ह्या न म स्तु त्रै वा णा य
मं कु र्यात् ॥ धसनं यतनं दिग्भा आदाववाचकः ॥ अतंतरं मं यु क्षि न्या स कर शु क्षि व्या ए क त्वा मा नु ज
व्या णं च मं यं डं कं चिं यं च संप्रदायतः श्री लक्ष्मा तु स्मरणं कृत्वा आत्मानं द व स हृष्टं विविध श्री मंग

लैश्वर्यं प्रदायिषुः ॥ अनेन सह वर्तमानोक्तं ततः श्रीगुरुसंप्रदायतः आनृतं रक्षाविधयश्च बाह्या
 मारिचैर्गुक्तं वनाशदनं धूम्रवायुदशसंख्यातेरुपचारश्च मानसः ॥ समामाराधनं हवावाह्यं च
 समारानतः व्यासाद्यैर्मुनिभिः सिद्धैर्ध्यानयोगपरायणैः ॥ अर्चितं नवकुसुमैर्ध्यायनं विष्णुं नमोदति ॥
 ॥ ॥ अथ संप्रजयेच्छंखपांचजन्यं हरिप्रियं यस्य संप्रजनादिलोह्यनिंदः परामाजयेत् ॥ गरुडपुराणेषु
 जामंत्राश्चोक्ताः ॥ ब्रह्मणानारदप्रति ॥ त्रिलोक्याद्यानि तीर्थानि वा सुखस्य च जया ॥ शोखेव सेतुविप्रदत्ता
 स्माच्छंखं समदीयतां ॥ चंपुरासागरात्पन्नं विष्णुना विधृतः करे ॥ नमितः सर्वादिविष्णुपांसुजन्मनामास्तुतात
 दनादनजीमूताः संप्रसंसितिसुगमराः ॥ उज्ज्वाकायुतदीप्ता जपांचजन्यममोस्तुते ॥ दर्शनाद्वैश्वस्य किं
 पुनः स्पर्शान्नृते ॥ विलयेद्योतिषा धानि हि प्रवज्रास्करादाय ॥ गतादिवारिनासीणां विस्मयं यो निसंदेहजः ॥
 तदनादनपातालपांचजन्यमासाधुते ॥ अत्रोपेकपल्लवामंदैरति सुवैभवाः ॥ स्नाययति गोविंदं ॥

स्युण्णमनेतके। इति शंखमादात्मो उग्रविष्णुधर्याम्। एवं सर्वं संज्ञं ज्ञमन्वापुलमं त्रिणाशं सोदकमनि।
मंत्रायत्तामृतबीजेन तु। एवमनिमन्त्रितं शंखोदकं किंचित् प्रोक्षणीयं त्रेल्लं वा पूज्यं मात्राणां संपदं
इत्यनेन मंत्रेण शुद्धिकल्प्यामीश्वरकोपं त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं तत्रात्म तत्रैव नमः
विद्यातन्त्राय नमः। श्रीगुरुसिंह तन्त्राय नमः। इत्युक्त्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीतेन पूजितं निषेकं कुरुयति मुनिः
सीदत्तं मन्त्रकेनिधयद्वितीयं गृहीत्वा तथैव स्नानं शुद्धिं च त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति
स्नानं दत्वा तत्रोपेन तुलसीदत्तगृहीत्वा त्रुद्धिं च तथैव त्रिंशु शुद्धिं दत्वा विष्णुन शुद्धिं एवैव त्रुद्धिं कुरुयति

३० चारा ब्रह्ममंत्राणोच्चारणपूर्वकं कार्य इति ॥ अथ मन्त्रिसंयहस्योक्तम् ॥ ॥ वां स्वपद्या रिगदका के शरः परि
 कीर्तितः ॥ वां बुजगदावकैर्द्वौ ना रायणः स्मृतः ॥ गदायक शंखपयो विचित्रा धव उच्यते ॥ ३ ॥ वक्रगदायक
 पद्मानागादिदाधरयसौ ॥ ४ ॥ गदायक शंखचक्रे विस्फुरिष्य सिधीयते ॥ ५ ॥ वक्रशंखं बुजगदा विजिह्विषु
 स्तदनो ॥ ६ ॥ पद्मगदायक शंखै विजिह्विषु विविक्रमः ॥ ७ ॥ शंखचक्रगदायकैर्वापिनः परिकीर्तितः पद्मचक्र
 गदायकैः श्रीधरः कथितो हरिः ॥ ८ ॥ गदायकौ बुजगशंखैः हृषीकेशोऽभिधीयते ॥ ९ ॥ शंखपद्मारिगदयकै
 र्नामो ब्रह्महते ॥ १० ॥ पद्मशंखगदायकैर्दामो हरिर्हृतीरितः ॥ ११ ॥ गदायकं वा वक्रैश्चमेकैर्वापिनो हरिः ॥ १२ ॥ ग
 दायकं वा वक्रयद्वौ ता सुदेवो विजिह्विषु ॥ १३ ॥ वक्रशंखगदायकैः ब्रह्मः परिकीर्तितः ॥ १४ ॥ वक्रकौ मोद
 कीर्तयस्वपद्मैः स्यादतिरुद्धकः ॥ १५ ॥ वक्रशंखगदया लक्ष्मण उरुहो नमः ॥ १६ ॥ पद्मको मोदका शंखचक्रै
 र्विद्यादक्षैस्तजः ॥ १७ ॥ वक्रयद्गदायकैः श्रुयते नवकैः सौ ॥ १८ ॥ गदायकं वा वक्रैर्वापिनो हरिः ॥ १९ ॥

यदा रिश्वरादृष्टा दत्ते भुवः सर्वम् ॥ १० ॥ वांस्वयं दावक्रयं वा बुधे चोत्तराणं मतं ॥ ११ ॥ वरवज्रं काशं मृदया ह
धिनायः प्रकीर्तिता ॥ १२ ॥ वांस्वको मादकी पद्म ॥ यज्ञैः श्रीलक्ष्म उच्यते ॥ १३ ॥ दक्षिणा धः करादार मे मन्त्र दक्षिणा च ॥
उत्तिष्ठति मृत्तरीनामा सुधनां विनिर्णयः ॥ १४ ॥ प्रथमा लिखा मन्त्राणां ॥ स्कंदपुराणे ॥ ॥ शालिग्राम शिलायां च ॥
प्रतिष्ठा नैव विद्यते ॥ मदा पूजां बुद्ध्या दौ पूजयेत्तावतो बुद्ध्या ॥ स्निग्धा लक्ष्म्यां चुराव पीता नीला तथैव चारका रू
हा व वका नमो हस्तु लावला हिता कपिला दुर्गुरा जना रूहा ठिला कला च या ॥ रषा कला स्ति रमूला वज्रव
कै कवक्रिका ॥ हस्तु रूवा हस्तु वका नमो वका य वा पुता ॥ वस्तु वका य वा या म्प्य स्वस्व वका वधो पुस्वी ॥ सुग्रा म्प्य ॥
का वा पूजा नीषाण जम वक्रिका ॥ पूजयेत् ॥ प्रभादे महुः स्वमे वल जे मं शां स्ति ॥ भू सिधिका मं श्री लक्ष्मी को जे म
दा तिना वां बुध प्राय दक्षिणी पीता बुध कला वया ॥ नीला मं दिशा तुल्ये मं स्तुता मं प्रसाधका कला उद्यम दानिरी
वका युधि वा य वि का म्प्य मिह मिह वा यु निष्पला बुध लो लिता मं त मं का सा र्चन विषये ॥ अर्चयेत् श्री जगन्ना

मृद्वेदितं स्फुरितं जगत्पार्थिवं विभेदितां चालिग्रामं समुद्रतां शलाकां च हं नहि। वक्रवाके वलंतत्र ये
जसदसंयुत। केवलं वनमालां वाहरिलक्ष्म्या सकृद्विना। चालिग्रामं जगत्पार्थिवं विभेदितां चालिग्रामं
जदानं च वा राणां स्यात्पक्षिकं। घरादयो ममेव के दृश्यते नो तरीयके। वा मुदवः सविज्ञेयः शुको मथ्यातिशो
जम॥ दौचक्रावकमंलमौ। रवनागमुपुष्कलः। संकर्षणः सविज्ञेयः रक्ताजः। सुखातजसो। प्रद्युम्नः सूर्यम
वक्रसुपीतदीप्तिस्तथैवव। सुखिरं छिद्रकुलदीर्घाकारं तजवेत। अनिरुद्धं तु नीलानं वज्रं लं वानिको
जने। रषात्रयं वतद्वारे पृष्ठे पद्मे नलां छिद्रं। सोजाणो कवा बो दद्या ते वज्रः। काण जवेनुयः। ज्ञा मं मा सयणी
उद्वंसा निवक्रं तथोन्नतं। दीर्घारषाजमो पेतं दक्षिणो सुखिरं पृथक्। परमेष्ठी लोहिताजश्चक्रमेकं तथा बु
जं। विस्वाक्षति स्तथा रेणुमुद्रं वातिमुष्कलं। हस्तारसं तथा विष्णुं मूलं वक्रं सुखां मने। साकां तथा
रषाजो वज्रं। जदेवमः। जे कुं मणिज्जः। वक्रमेकं तथा बुजं। होरापरितथा रषाजश्चक्रमेकं तथा बुजं।

ना। नानावर्णमनेतः स्थात्राग्नौगमनविहितं विरसीति विवाधः॥ अनेकमूर्ति संशुद्धं सर्वकामफलप्रदं
विदितुं दिनासवस्तुयस्योर्द्धजायते सुखं॥ सदिवादो विज्ञेयः सुखदः पुण्योत्तमः॥ अर्धचंद्राकृतिर्दिवो हृषी
कनामुदाहृतः॥ तमस्यार्धलनेमोर्द्धविषयोश्चमर्मीहितान्। श्रीधरेणु तथादवं विक्रितं वनपालया। एरीतश्
यर्थः॥ कदंबकुमुमाकारं वर्तुलमिच्छथ॥ रेखापवकसेयुतां अत्रमर्धत्ररेखायुक्तं चारोपरिविज्ञेयं। वा
रोपरितथापया रेखात्रयं चतुर्दशति। चतुर्विज्ञेयानि धनानां प्रस्य रूपं पुदेवेशदीर्घाकिस्तुतद्वेत्ता वि
- यत्रकुत्रापि **उद्धयसमायुक्तं विदवश्चात्रसौवर्णां कां सवर्णं तु शोभनं द्युयौवो। कृत्वा कारारखाः पंचनवंति हि। बकु**
विदुसमाकीर्णदृष्टत नीलरूपकः॥ अथवा अश्वाकृतिमुखं यस्यास्य माक्षमां च विरस्तथा। पद्माकृतिजं वेदावि
हृषीकं वस्तुमाजवता। कर्मस्थोऽत्रतः पृष्टवर्तुलातर्जरीतिः॥ कोस्तु नैव संमिख्याते दूरितं वा मनोदशी वा वि- ३५
राहवामनागववकेच विषामस्मृता इदं नीलमिजं मूलं विरपलाहितं शुभं। यामाश्वमेवकेलसवर्णः॥

सर्वविदुः ॥ श्लोचमी नृसिंहः प्रख्यातो नृत्तिमुक्तिफलप्रदः कपिलो नारसिंहश्च यद्युच्ये नृत्तानामने ॥ यद्युच्ये
दायधिकारी स्यान्नान्यथा पूजनं न वेत्त नरसिंहश्चित्रविभुः स्यात्कपिलो दास्यतां कथं ॥ ब्रह्मचर्यं पितृव्यः
स्यादन्यथा सर्वविघ्नदः ॥ स्तूलचक्रकथय मधुपुडताक्षानवर्णकः ॥ प्रागेप पितृथारं नृसिंहो योगसंज्ञि
तः ॥ वर्तुलं वामनं प्रोक्तं मतिः कस्तमानादरात् ॥ अत्र सीपुष्यसंकाशं विभुमोपरि नूषितं ॥ यद्वा वामनायको
नातद्देवो कस्योयश्चा मितद्युतिः ॥ ऊर्ध्वचक्रसूचको वा सो जीष्मार्थप्रादा र्यितः ॥ त्रिविक्रमं तथा दवंशं मर्षमहा
कृतिः ॥ वामपाशैश्चिह्नैश्चक्रैश्चैव बुद्धिणा प्रदक्षिणा वर्तमानं तदनमात्मा विनूषिता ॥ यात्रि लाङ्गलमंज्ञा
साधनधनसमृद्धिदा ॥ स्तूलोदामोदपाङ्गेयः शूद्रवक्रो न येन युगः ॥ चक्रैश्च मध्यादुवाचिह्नितः सुखदः पदः ॥
वरास्त्रायत्र दायं तत्तथा पाशैश्च समीपगात्राश्च चक्रैश्च मध्यादुवाचिह्नितः सुखदः पदः ॥
शालिया मशिलाः पूजास्तत्राः पूजाः ॥ प्रजापतिः ॥ यथा यथा विजाशूद्रा तथैव स्यान्मदन्तुलं तस्यामेव सदा ब्रह्म

नृश्रियासहवमाश्रये॥ इति श्रवणोक्तवान्॥ ॥ अथ द्वारवतीचक्रलक्षणं प्रकाशं दितायां॥ एका सुखमो
 हाया॥ लक्ष्मीनारायणः स्मृतः॥ त्रिनिस्त्रि विक्रमो नामचतुर्निस्तुजनाईनमः॥ एवं निवसिदवस्तुषेष्टिः प्रष्टुजउय
 ते॥ सप्तनिर्बलावस्तुअष्टनिःपुरुषोत्तमः॥ नवनिस्तुनवमूहादशनिर्देशावतारकः॥ एकादशनिस्तानि रुद्रो
 द्वादशवा दशात्मकबन्धनोपुष्टकुवकेषुपयनामः॥ सउत्पत्ताहस्तामृष्टप्रदानिष्टकपिलावनयावहाउत्त
 न्नतिकर्तुसादद्यात्पीतादिन्नविनाशिनी॥ धूम्राजापुत्रनाशायनमानायाविनाशनी॥ त्रिकाणाविष्टमात्रे
 वष्टिप्रानयातथैवचा॥ अर्धवंप्राहतिर्यस्याः॥ पूज्यादिननवतिता॥ वासाहपुराणे॥ येके शिदवपाप्राणावित्तु
 चक्रेणमुद्रिताः॥ तेषां स्पृशन्निमात्रणमुच्यते सर्वपातकैः॥ स्कंदे॥ नक्त्यावायदिवा नक्त्याचक्रांकेषु जयेवरः॥ अ
 प्विवेकपुराचारोमुच्यते तात्र संज्ञायः॥ जालिग्रामाप्रवादवोद्वेष्टारवतीनवः॥ उनायाः संगामायत्रातत्रमंनि
 हितोदशिः॥ इति॥ ॥ चक्राकितलक्षणमहिमा॥ एवमंष्ट्रजयेनक्त्याजालिग्रामेहरिप्रभं॥ इतस्तथोचनवैतूनांविश्र

स्योदरणे प्रभुः ॥ अथ वा लियामममिना ॥ अथिष्टा मे सुसर्वेष्ठुदिसूयादि विहावा प्रजायस्वरयान्तका रा
लियाममदाहरितथाचोक्तं यमसु राणे देवदूत विह्वलसंवादे ॥ इदिसूर्ये जले कथं प्रतिमां ठडिले सुवा
समस्यर्च हरियांतिन रास्ते वे स वंदं ॥ इच्छन् प्रवां व विरितोषितातथैवाकी ॥ अथ वा सर्वदा प्रजा वामु
दवो मुनि मुकु ॥ शालग्राम शिला चक्रवर्ज कीट विनिर्मिता ॥ अथिष्टा नोदित हिलोः सर्वथा प्रणाने ॥ सर्व
पुण्य प्रदं विष्णु सार्वभाम पिबुक्तिदं ॥ यः प्रजाय हरिं चक्रे शालग्राम समुद्र वेराजसूयमदस्ते तात तेनेष्टं प्रति
वास रं मद्काष्ठ स्थितो व किं मंथना धे प्रकाशते ॥ यथा तथा हरिर्वापी शालग्रामे प्रकाशते ॥ अपि पाममाना
राः सर्व धर्म सुवर्जिताः ॥ येन र्शिता हरिश्चक्रे शालग्राम समुद्र वे ॥ शिला सादरा नोदिव प्रशालग्राम समुद्र वा ॥ वि
धिवत् प्रतिता येन तस्य पुण्यं तदा मित ॥ कारि वा दरा ॥ लिलो मु प्रजितैः स्वर्णं कजे ॥ यस्या तदा दरा काल्य सुदिने
ने केन तद्भवेत् ॥ यो मुनिः प्रजाय हन्ता शालग्राम शिला राते ॥ उषि वा म हरेज किं वक्रवर्जि दजायेत ॥ इच्छा व

ज्ञानेति साधः। अविस्मरदुःखोऽकामको धैः स लो जैश्च व्याप्तो यो वनसधमः। सोऽपियातिदशालकिशालग्राम
 शिलार्चनात्। यः पूजयति गोविन्दशालग्रामसदान्। आकृतसंश्रवणावतः। सहिनचवतेदिवः। विनाती
 र्येर्विनादानैर्विनायकैर्विनामति। सुक्रियातिताया विवशपूलिग्रामशिलार्चनात्। नरकं गमनं वासेन तिर्यञ्च
 न्मियो नितो। नयाति वसपायो पिशालिग्रामशिलार्चको। दीक्षाविधुनमंत्रज्ञः। रेके यो बलिमाहरेत्। मया
 त्रिवैश्वधमसत्पंसयमयोदितं। निवद्यैर्विवधैः सुखे दशैर्धूपिविलेपनैः। वादित्रगीतमोत्राद्यैः शाल
 ग्रामशिलार्चनां कुरुते। मानवोयसु। कस्यैव क्रियरायणः। कल्याणकारिसहस्राणि रमन्ति स त्रिभूदरः। लि
 गैः सुकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलं पूजितसुयः। शालग्रामशिलया सुएकेनापीदतत्फलं। सहस्रद्वयवितलि
 गशालग्रामसमुद्रवे। सुक्रिप्रयाति प्रभुना मूनमाशु नंदं जितं। शालग्रामशिला मूपीयत्र तिष्ठ
 तिकेशवः। तत्रादवा सुरायक्षाः सुवना निभेनुदं। शालग्रामशिलायां सुयः श्राद्धं कुरुते नरः। पि

तरस्तस्य तिष्ठति वृत्ता कल्पशातं दिवि। शालग्रामशिलाय तत्तत्तीर्थं योजनत्रयं। तत्र दानं वा दानं च सर्वं
कोटिगुणं न वेत्। शालग्रामसमीपे तु कोशमात्रं समंततः। कीटकोपि मृतो याति विकुंठं नुवने नरः। शाल
ग्रामशिलावक्रं यादद्याद्दानमुन्नमं। नृचक्रं ततः दत्तं स्यात्सौख्यं न काननं। शालग्रामशिलाया यो भूत्य
मुद्घाटयेन्नरः। विक्रेता चानुमंतावयः परीक्षा नुमोदयेत्। सर्वे ते नरकं योतां यांति यावदा नृत्यं संसृवं। अतः सं
यज्यैश्चैरायकस्य क्रयविक्रयौ। स्कंदपुराणे शालिग्राममहिमा। स्कंद उवाच॥ ब्रूहि तां प्रसादेन शालग्रामा
मार्चनफलं। सर्वज्ञासीति वक्ता सितामृतं वक्तुमर्हति। ईश्वर उवाच। शालिग्रामशिलायां नृत्ति लोकां सर्व
रावरं। मया सह महामेन लीनं तिष्ठति सर्वदा। दृष्टः प्रणमितो येन स्नापितः पूजितः सुत। यज्ञाकाटि संपुण्यं
गवादानस्य। काटिः। कामः। कापिया निश्चयं। अस्ति न च विवर्जितः। शालग्रामशिलां पुनश्च जयित्वा सुतो।
न वेत्। देवं वा नुत्तुति न स्ति प्राप्नोति मदतीर्थिनां। शालग्रामशिला विबुधैश्च काटि विनाशनं संसृतं हू

नितं धर्मं कीर्तितं न मस्कृतं। विवस्वतं नयं नास्ति तथा वै कालं जंयं यः कथां कुरुते विष्णोः शालग्राम
 शिलाग्रतः।। वदतां सुपुराणां फलं प्राप्य हरिं वृजेत। स ह कुरुते मनुजैः शालग्राम शिलार्चनोपायानि
 तस्य नश्यंति तमः स्यादये यथा। कामासक्तोऽथ वा क्रुद्धः शालग्राम शिलार्चनं न क्त्वा वा यदि वा न क्त्वा देवा
 पुक्तिमवाप्नुयात्। प्रसक्तिं बलदयिष्यामस्व नूनं न मंति यः। वासुदेवं ते ज्ञेया मन्त्रापाणि न द्विता एव को हि
 सहस्रैस्तु प्रजितेनात्र यत्फलं तत्फलं काटिगुणितं शालग्राम शिलार्चनं। शालग्राम शिलार्चनं यः करोति म
 मर्चनं।। तन्नाशितं कार्त्तिके यद्युगानां प्रकविंशति। किमर्चिते लिङ्गज्ञातैः कलनक्तिविवर्जितैः। शालग्राम
 शिलाविंशतिवर्तितं यदि पुत्रकान्नदं मम तैव द्योपत्रं पुष्पं फलं जले। शालग्राम शिलालये सर्वयाति ए वि
 त्तो। तस्मान्मन्त्रैर्मनुजैः प्रीत्यर्थं मम पुत्रक। कर्त्तव्यं स तं नृनं शालग्राम शिलार्चनं। प्रादुर्भूते महा मे
 नयकां कित शिलाग्रतः न वंति पितरस्मृता मस्यान्वयेन विदुता। शालग्राम शिला यत्र यत्र धारवती शिला॥

उनयोः संगमं यत्र युक्तिस्तत्र न संशयः। इति गण्डपुराणे। तिष्ठति निश्चयितव्यं प्रमुखास्तीर्थानि गंगा यमुना
गङ्गा यज्ञाश्च मेधमदयपुण्यवीलाश्च कांकिता यत्र गृहे वसंति। इति। एवमाहात्म्ययुक्तं च तत्रालया मे सदा हसि
प्रजयेत्परया नक्त्या नक्ता ह्यन्या नृप्रवर्त्तयता एव अर्घपाद्याचमनीयमधुपर्क आचमनीयानि श्रीमहावि
ष्णोर्दत्ता श्रीगुरुसं० प्रदायतः श्रीमहाविष्णो ये वांगन्यामं कुयति। ततः गंधपसरणं च श्रीनाम्न्याममहावि
ष्णुशैलानपात्रे स्थापयेत्। अथ धौतासनवस्त्रैः सुमुखिरमासनं विरचयन् सत्रमालाशो निष्ठं च तत्र पीठं
देवताः संपूजयेत्। मंडककालान्तरुद्रदेवताः कलापद्यान्तः संपूज्य तत्र धर्मादिपीठं नवरात्रिं संयुक्तं पूजयि
त्वा पीठमात्रं पुण्यांजलिं दद्यात्। पीठं स्वयं। उन्नमोन्नगवते विष्णोर्वसुतात्मने वा सुदेवाय सवितृ योगसे
योगयज्ञपीठात्माननमः। इति पीठमंत्रः। तथा श्रीनामयणकाल्य। पुष्पैः संपूजयित्वा तत्रादवं निधाय सु
वस्त्रावाहय देवं शारवकं दधरं। नीलात्मकं दलरूपं पीतं वा समं मयुते। कोस्तुलाजं स्निग्धं रक्तं मयुते।

काकुंडला रंगान्नामं वादवस्थ कृत्वा मुद्राः प्रदर्शयित्वा इति स्मृमर्थसार। आवाहनामनेपाद्यं अष्टमावमनी।
 एकस्मान्माचमनं वस्त्रमाचमनं वाप्येकं वीतकं। आचमनं गंधपुष्पं च धूपं दीपं प्रकल्पयत्। नैवद्यं पुनराच-
 मनीनं वा मुद्राविसर्जयत्। इति॥ ॥ श्रीजागवतेन गवाना उवासावाहनेन स्तः स्थावरेषु यथा तथा। अस्त्रिंशया
 विकल्पः स्यात्सुष्ठु तिलतुलावद्योऽति॥ उवासावाहनेन स्तः स्थावरादो यथा तथा। शालग्रामादीनैव स्थावाहन-
 विसर्जना शालग्रामेषु न गवाना विनूतो यथा दक्षिणतया न्यत्र मूयादो विष्ठां विचि सर्वगः उक्तं च पद्मपुराणे।
 देवहूतविष्ठां तुल्यं वादेन तथा रमते च क्ष्याम तथा सुपुरे दक्षिः शालग्रामशिला वक्त्रे यथा सरमते सदा शिवां स्फु-
 दा शालग्रामशिलायास्तु प्रतिष्ठा निव विद्यात्। मद्रा पूजां तु स्तवा दोष जयेत्ततो बुधः॥ इति। एवं भूमिगत चरण-
 पीठ पूजां च चरण एव श्रीमहाविष्णु पूजां कुर्यात्। उक्तं च। दाममाचमनं दामं ज्ञातनीदवता च नो प्रोदपादन।
 ऊर्वीतस्त्राधमयं पित्रु तर्पणं। आसना रूढपादस्तु ज्ञान्वाचमिधाय त्रयाक्षिता रसक्रिको वस्तु प्रोदपादः स उच्य-

तो शति॥ अतो धरणीगतचरणो वस्तु पूतामृतपूरकमशोभं कस्ततिलपुष्पईलंकुं कुरश्रीउलसीदलानिनि
क्षिप्य धमनपूर्वघंटां वादित्रनिनादेः जयशब्दैश्च श्रीमंत्रराजेन घृणिसंभुदेन श्रान्द्यनयुरूपदिष्टनवाप्रचण
श्रीशालग्राममहाविष्णोः श्रद्धया महाविषे कंकुयति उक्तं चास्नानपल्लवां प्रोक्तं अन्येण यं व विव्रति पलं सदस्यकं
तं धत्तमहास्नानी विधीयते चंदनाशीरकधूरकुंकुमागरुवासिते॥ मलिले स्नापायनां नृनि त्पदा विनवे सति॥ ॥
अथ स्नानपुमणोक्तं वां रमादात्म्यं वां रव स्थिते न तो येन यः स्नापय कवावं कपिलाशतमादस्यैकमात्रोतिमान
कः शखेतायादकं जवाधनापयति माधवं बिंदुमात्रेण द्वादशयंकुलानां ताराय कृते कपिले तीर प्रादाय वां
खेत्तवाजनाईने यज्ञायुतसदस्यस्वस्नापयिन्नालने त्कलां श्रान्द्यगोमं नवं क्षीरं वा पयस्व वा उनास्टा यः स्नापय
ति दवे शं लने त्पारायणफलं वां खेत्तवा उपाणीयं साक्षतं कसुमा द्वितं स्नापाय द्वादवे शं दत्वा पायं पुमजितं॥
सलिलं कुमुमोपतं वां खेतेयं सा चंदनं लवाय स्नापाय देवं माला के वसे क्षिरीनाद्यं तडा मे शजं बारिवापीक

पञ्चदादिकं। गांयेयादधिकं शंखेण वमाद जनाद नः। पुरतो वासुदेवस्य सपुष्पं मज्जलाहृतं। शंखं मच्चर्वितं
 त्रिच्यंतम्यलक्ष्मीनकुलं ज्ञाशंखेन चानु पानीयं सपुष्पं सदेजलाहृतं। अर्घददाति। देवस्य ममापरधराफलं।
 अर्घदेवाउशं धेनयः कणतिप्रदक्षिण। प्रदक्षिणीकृतताते नमप्रज्ञापावसुंधरा। सपुष्पं वारिजं यस्या दूवर्हि
 तममन्त्रितं। पुरतो वासुदेवस्य तस्य श्रीः सवीता सुखी। इत्यादि। गामुडपुराणे॥ हिन्वागंधेदकशंखेयः स्ना
 पयति। कशावंतमो नारायणा येति पुण्यतेयोनि संकटात्। तुलसी मिश्र तोयेन ये स्नापयंत नार्दने। पूजयंति च
 मावेन धन्या स्ते नुविमानवाः॥ इति श्रीनृसिंहारणविरचिते श्रीविष्णुनक्षत्रोद्देशे द्वापरे द्वापरीयं कलाप्रकरणं॥ ३॥
 लं नमो जगद्गेश्वर श्रीमहिम्नलक्ष्मी नृसिंहाय॥ एवमुक्तं स्यात्मादात्मैश्वर्याय विष्णो नमः॥ कथादिमोर्मकाखाने
 घटावाद्यनयस्य नैः॥ अथ घटावर्हिमा॥ उक्तं नृसिंहापुराणे॥ स्नानार्दनक्रियाकाले घटानादं कसो नित्यं॥
 पुरतो वासुदेवस्य तस्य पुण्यलक्ष्म्यं चूर्णाकाटि मरुत्तानि चूर्णाकाटि श्रुतानि च। नमस्तस्मै वाका कडु-असता।

माणसवित्तः सर्वताद्यमयी बंधा कदाचन सदाधिया वादनामनने पुण्यं यत्र कोरिना तो कवे सादित्र नि
 देरुच्चिगिभंगसंस्तविः। यः सा पयति दवेनां जीवन्मुक्तानवेमः। वादित्राणां प्रमाणावै प्रजा काले तु सर्वा
 दा घंटाशौ नारेः कार्यः सर्वताद्यमयीयता। सर्वताद्यमयी घंटा यवदत्तस्य वत्तना। तस्मात् सर्वप्रयत्नेन घंटानां
 देवुक्तारयेत्। मन्वेतरमदस्नाणि मन्वेतरज्ञानि च। घंटानां दनदेवताः जीतो नवति केशवः। गीते वाद्यं च वृद्धं
 च तथा पुस्तकवाचनं। प्रजा काले तु विप्रेन्द्रमर्वदा केशव प्रियं। विद्याय सर्ववाद्यानि प्रजा काले सदा दारः। परि
 रसंजवद्या कुः सदस्नाहम्य कीर्तनात्। तिस्रोऽर्त्ता मसदस्नाखं कलिकाले यत्ते नृयः। वेदानां तु पुराणा नो फलमाप्नो
 ति मानवाः। तथा वज्रगवता श्रीकृष्णेनोक्तं। शृणु देव्यं प्रवक्ष्यामि घंटा माहात्म्यं मुत्तमं। प्रकादत्तसमो नास्ति प्रज
 कोऽनुवचनत्रयं। ममना मां किता घंटा धृतो यवयं तिष्ठति। अर्चिता वैष्णवेणादत्तमा विद्विदेद्यत्नं। ममना मां
 किता घंटा धृतो यं नृतिष्ठति तं न सुताय वि। प्रमाये स्थापयद्यस्तु ददेत्तस्य वसामाहं। यस्तु वादयत्तु घंटा वैतरे

येन चिक्रिता धूपेनीराजनेन्द्राने राजात्तालेधिलेपने प्रमात्रे प्रथमं वसप्रथमे कल जते फले मखायुतैचगोदा
नेवांचायणनात्ता प्रया विधिना यन्त्रता राजा सफला जायते नृणां घटानाद ननु शे दंप्रयत्ता मिश्रके पदी नामा
रिचिक्रिता घटारथांगन समश्चिता वादना कुकुरते ना राजन्ममृद्य जयस्पदि गमउ नाकितां घटां दृष्ट्वा देव्यहं
मदा प्रीतिकारा मिदेष्टे प्रत्यस्मी प्राप्ति यथा धर्मः । न स्व करेण प्रकुर्वीति घटानादनु जक्रिता मदी यावन्तकाले तु
फलैवांचायणी कलौ । घटादेउस्या शिष्या सवक्छापयेत्तु यः । गरुडे वेप्रियं विज्ञोः स्थापितं सुवनत्रयं । घटानादं
संवक्तु संत काले शृणोति यः । पापकोटि युतस्यापि नश्येति यम किंकराः । सर्वदा साः प्रलीयंत घटानादेहेते
दैवि । देवतानां मुनी प्राणा पि नृणां सुसावानवेताः । अजावैनातयस्य नृक्रम्यापि न मे रायः । घटानादनृका
नां प्रसादकुरुते हरिः । गृहे यस्य निवसेन्नित्यं घटानागारिसंयुताः । नमः पूर्णिमां यतव माग्नि विष्णु ममुज्वे ।
अस्य घटागृहादनास्ति संखेन पुराता देवः । कर्त्तव्यं गवतो नाम नीयते तस्माद्देहि ते तस्माद्वक्तेः प्रयात्रवत् ।

॥ पयःस्नानमहिमा ॥

न ते यः समन्विता ॥ वृत्ताः सस्य प्रीयर्थं रात्रि के एषा दिक्ता ॥ हीरस्मान्ने प्रकृतं दत्तिये नराः ॥ सस्य मूर्धनि वाताश्च मे
धर्मे पुण्यं बिन्दुना बिन्दुना स्मृतं ॥ हीराद्वा गुण दध्म घृते विवद्वो नराः ॥ घृताद्वा गुण दध्म घृते विवद्वो नराः ॥
गंधपुष्पोदकं मांशं सारवत् ॥ वृष्टं प्रशम्यत ॥ तस्मात्तस्मिन् पुण्ये श्रीमदेषि पुण्ये वचनं ॥ दादव्यां पंचदश्यां च
जात्यनपयमाहरेः ॥ स्नापनं देयं शाईलमदापाते कनाशनं ॥ दध्म दीना विकारणां हीरतः संजाता यथा ॥
तथैवावापकामानो हीरस्मपनतो दक्षिणं ॥ श्रीवृत्तिदुःखे ॥ सहस्रानीकं प्रतिमा कडेयवधुमानि ॥ पय
साद्यस्तु देवेशं स्नापयित्वा रुद्धं ॥ सद्यं पापविशुद्धात्मा विमुक्तो के मही यते ॥ स्नाप्य दध्म सद्यः विमुक्तो निर्मलो वि
यद्वानि ॥ विमुक्ता कर्मवाप्नोति सत्त्वमानः सुखं ॥ निप्राल्पमपनीयाथात्मा यत्नस्नाप्य केवलं नरसिंहा
द्विजगजं नरैः पापैः प्रमुच्यते ॥ स्नाप्य तोयनं नृत्वा दुर्गमसिंहं नमस्त्रिधा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ता विमुक्ता के म
ही यते ॥ नारसिंहं सस्नाप्य कर्तुं राम रुद्रादिना ॥ प्रलोके समो दिव्यपद्मादिमुपवासतः ॥ स्नानं कासे पुदेव ॥

स्थगमंदरुतेतुयः। प्रविष्टनामिकारेधेपापंजनायुतं व्रजेत्॥ तस्मैस्नानार्द्रगात्रं वस्त्रेण परिमार्जयित्॥
 तस्य लहार्जितम्यापि न वातपापनाशनं॥ त्वानकाले तु देवस्य शंखादीनां उवादनं। सहस्रनामादिपठनं।
 दक्षिणोर्मुखावहं। हृद्ये च वेपथुः। विष्णोर्महास्नानं मुनक्तिः। वस्त्रालंकारगंधादीन् प्रापयत्तु यथा सुधीः॥
 अथ तुलसीचंदनमंदिमा॥ सचंदनमंजुसुमं कर्पूरशगरुमिश्रितं। मृगतानि सप्तायुक्तं जातीफलमिश्रितं। तु
 लसीचंदनोपेतं मदाविष्णोः सुखावहं। उक्तं वा। गरुडसुसाणे मारदेना यो ददाति हारति च तुलसीकाष्ठचंदनं। यु
 गानि वसते घृण्णिनं तानि नापातमा मदाविष्णोः कलौ च कथा दत्त्वा तुलसीचंदनं। यो र्वियन्मालतीपुष्पैर्न चूयः
 स्ननयो न वेत्। तुलसीकाष्ठमंजुतंचंदनं यत्ते हरेः। निर्दाहत्यातकं सर्वपूर्वजन्मशतैः। सार्वभौमपि द
 वामां तुलसीकाष्ठचंदनं। पुंषु मांशिनते मत्स्यायुनमयांति। तनुविद्योहिना मंथतो नूत्वा कलौ तुलसीचंदनं पि
 न्नां तु विशेषेण सदा जीह्वहरं यथा। धृत्कालेऽपि मंथते तुलसीकाष्ठचंदनं। न वातयस्यादाह उदरि र्ज्वला

हरिचिजेत। हरिसदृशो नृदेव। प्रभितामल यज विष्णोः प्रभितामल यज विष्णोः प्रभितामल यज विष्णोः
 चंदन। कलौ यठं तिये विष्णोः सुलसीकाष्टवंदन। प्रथमाणा न विमत्याः पुनराधा तिते सुवि। यो हि नागवतो नृ
 वा सुलसीकाष्टवंदन। नाययति सदा विष्णो न स नागवतो हरेः। हरे मलयज आष्टैतदजा वादवदारुज। इत्यादि
 श्री नृसिंहपुराणे। कुंकुमागरु श्रीरवउ कदीमेरयुता कृति। आलिप्य नक्त्या राजं प्रकल्पकोटिसे दिवि। इति।
 तथा मादृष्टि वसिष्ठवचनां कर्पूरागरु मिश्रणवदनेनानुलेपयेत्। मृगदंष्ट्रविशेषेण ह्यनीष्टं च कपाणि नन श्री
 नारदीयपुराणे। यथा विष्णोः सदा नीष्टं तैव धृजालि मंजवं शुक्राणां कपुराणं च तथा सुलसि चंदनोपमा
 त्मा परां प्रीतिकालिना तवार्षिकी। अथातः सुगंधचंदनं श्रीसुलसीचंदनमिश्रितं श्रीसुलसीदले पृहावा
 श्रद्धया मन्त्रविष्णवे समर्पयेत्। उक्तं वा गरुडपुराणे। सुलसीदले सुक्तेन चंदनेन जनाईन। शिलपयति।
 अनित्यं लज्जातवांठितकलेः अनेतरं दामरादिभ्यः जनिः परिबीज्य श्रीविनीतकुंडलीका सुतकविभूत।

तत्पुरदारपदकांगदवल्यमौक्तिकादीन्समर्पयत्। महारत्नमयानिदिध्यात्याभरणानि सर्वधाभन्य।
 पूर्वकंमूलमंत्रेणार्पणं॥ अथमंप्रदायत्श्रीबुलसीविनिश्चितं पुष्पांजलिं दत्वा। दत्वाभ्यां संज्ञां सवंगि
 निश्रीचरणानि प्रपूज्य श्रीमदतीं पूजां कुर्यात्। उक्तं वदारीतेन। बुलसीये कान्तजायौ केतव्यौ करवीरकौ
 रास्ता निदशपुष्पाणि तथा शक्तात्पत्नानि च॥ ॥ अथ बुलसीमहिमा॥ ततो गठं तद्दत्वा पुष्पांजलिं बुलसीकान्
 नेश्विनो तत्रार्चयन्महाविष्णुं नक्त्य। तां वतो नराः। तपश्चतियमं वैश्यं बुलसीवनसायणात्। सर्वपापह
 रं पुष्पां कामदं बुलसीवने॥ तथा बुलसीमहिमा। पद्मपुगणोदवहृतं विहृतं बुलसीमंवादे। मलिकान् वनपुष्पा
 णि तथा मुक्तामयानि च। बुलसीपद्मदानं सकलानां दीतिषोऽर्च्यं। बुलसीमंजरीनिर्यं कुर्याद्विद्वद्वा
 नं सगर्जनं दद्यात्। मुक्तिं नागीनवेन्नरः॥ आराध्य बुलसीवेशं मंजुपद्मदले दत्वा। वसंति मोदमाना मे
 यत्र देवश्चतुर्भुजः॥ अथ बुलसीमंजुपद्मार्चयते सदा यः कुर्यात्। मुनिं वै विमलेः पूजयेत्तु यः सायना

समर्पय

पंपदसंस्थितं प्रभुर्निरीक्ष्य विद्यादृष्टाते स्वयं यमा तुलसी नयेषो हरिप्रजनायेन पश्यते माधव पुण्य वास
वाधियो वनं जीवितमर्थसंतति। तेषां सुखं ते हृदयते परे। लिंगमन्यद्वितं दृष्ट्वा प्रतिमां कत्रावस्यवतु
लसीपत्रनिकरैर्भुष्यते ब्रह्मदृश्यया। पापानि नानि रविमुपश्लिष्टानि ब्रह्मघ्नो घृणितप्रमादवक्षदिका
नि। नश्यंति तानि तुलसी वनरायाण नगो कोटिदानमदृशं फलमाकुरुंति वज्रं पशुभितं पुष्पं वज्रं पशु
क्षितं जलं। नदं जं तुलसीपत्रं न वज्रं जाकवीजलं। ता वज्रं जंति पुष्पाणि मालाद्यादीनि नृसुराया वज्रं प्राप्य
ते पुण्या तुलसी नक्षत्रवत्सना। श्रीविष्णु रहस्ये॥ सह दृश्यं गायं विंदं बिल्वपत्रेण मानवः। तु क्लिप्ता जीतिगते
कः क्षम्यमानुवरो न वेत्। बिल्वपत्राच्छमीपत्रात्तु जाती पुष्पाः सारुहात्। वत्सने तुलसीपत्रं को सुनादधि
कद्वारः। अत्रिन्नपत्रं हरितं रुद्रां मंजरि संयुतां। क्षीरोदासं विसंभूतां तुलसी रापाय हारः। नृणां वाप्यनृणां
या तुलसी नक्षत्रवत्सना। मिता द्वाप्यमिता वा विद्यादत्री वत्सना यथा। गृहीत्वा तुलसीपत्रं नृणां विष्णु मम वीथ

ਖਖ

मार्जयद्यमः। उलसीपत्रासकं सुवर्षयलसंमितां सुएवं न वति विषे प्रदत्तं केराव मूर्ध नि। घाशने तुलसीय
त्रेवां घाणशतधिकं उपोषैकादशी शुद्धं दद्यां पारणोरवणं। यथा शिवायने सुमां तुलसीपत्रसंवाये। तथा
चतुःपाय विष्णुरिष्टैः कतुशतैरपि। अतित्रुलसीपत्रैः चत्वारं जज्ञ गत्य ते। अवाप्य सकलान् कामान्नरो व
क्तिमत्तक्यात्। तुलसीपत्रमधोऽयः द्विषेन्नर्पणोदकं न वंति पितरस्तृप्ताश्च दशाष्टानि च भिषां पवित्रं तुलसी
बीजं पवित्रं मालतीफलं। पवित्रे जा कवी तोयं पवित्रं हरिकीर्तनं॥ प्रकाशः। उलसीकाष्ठमाहात्म्यं कथ
यामि हितैः शृणुयन् कृत्वा नश्यते पापं तत्रैतं जन्म शतैरपि। एवं पुण्यं फलं मूलं प्राप्य न त्यजति। तुलसी
संततं सर्वपावनं मृत्तिकादिकं। शरीरदहते मेषां तुलसीकाष्ठं वक्रिता। तीर्थं यदि न संप्राप्तं स्मरणं कीर्तनं हारः। उल
सीकाष्ठं दग्धं सुनर्जन्म न विद्यात्। चक्षुः रूपं च पुनर्नृणां कल्पानि च वासुद्वि। तुलसीकाष्ठं मिश्राय यावत्
प्रहृतं तद्विता। तावदहंति पापानि कल्पकोटिवाताग्नि। दह्यमाने न रक्षेत्। तुलसीकाष्ठं वक्रिता। सीयमा

नयमेतापित्तजंति यमकिंकरा जन्मकोटि स हस्यैस्तु तोषितोयेर्जना दर्शनं दहंति ते महात्मानस्तु लसीकाष्ट
वक्रिना दहंति ये त कालेय तुलसी काष्ट वक्रिना विमानस्थाः सुरगणाः सुरगणाः क्षिपंति कुसुमांजलिं नृश
यप्रसः सर्वाः गीतं कुर्वन्ति किंनराः कुरुते वीक्षणं विष्णुः संतुष्टः शंभुना महासमृद्धीन्वाकारा शोरिः स्वधुरंतस्थ
वाग्रतः मार्जितसर्वपापानि पश्यतां विदिवोक्त्या हलते यत्र देवो प्रतुलसीकाष्टपावकः अग्न्यागारमश
निवदहते पातकं नृणां यो ददाति हारं पंतुलसीकाष्ट वक्रिना मेरुतुल्यं नावदत्तं तदन्नं कशवस्य वै तु
लसीपावकेनैव दीप्यः कुरुते हरे दीप जसमहसाणां तुल्यं नवतिदेशजं तुलस्याय सुलिप्तो गः कुरुते वि
सुपूजनं पूजाफलं दिनैकेन लज्जात शतवार्षिकं यो ददाति पंतुलसीकाष्ट वक्रिना पिशुणां जायते प्री
तिः श्राद्धेनैव शताधिकी वा नु ध्रुवस्तु पुण्यं वशी करं रोगनाशनं अत्र धर्ममवाप्नोति शिरसा तुलसीदलं पुष्करा
द्याति तीर्थातिगंगाद्याः सरितस्तथा वायुदवादयो देवा वसन्ति तुलसीदले तुलसीलमिश्रितो योगीशमम॥

विदुः। यो वदेति रसानिश्चयं धृतान्नं च तज्जा क्रवी। चिन्तं किमस्याः यति तं तुलसा दलं दलवाप तितं पुनीतौ लम्बा
 निनालच्छनवालमालमृन्नापि रक्तस्राघविनाशनीति॥ ॥ अथ कमलमहिमा॥ अथ राधसदृशाणि राधस
 रातानि राधये नैकमदवैशुष्पात देलया र्चितं। यदा यदा मुनिश्रेष्ठ कमले रर्चितो हरिः। ददाति वाठितान् कामा
 नूपापस्य कुसात दयं। कार्त्तिकनार्विताये स्तु कमलेः कमलेक्षणः। जन्मकोटिषु विप्रैः प्रतप्य न कमलाय
 द्। प्रतिमासं पूजावसार कार्त्तिक प्रसंगे न जानाती शुष्पमहिमानं दर्शयिष्यामि॥ ॥ अथ कतकी महिमा॥ केतकी प
 त्राके केन पूजितो गरुडध्वजः। समासदस्वमुप्रीता न वेत्तु मधुसूदनः। सुवर्णकितकी पुष्पं यो ददाति जनाद्भजे।
 कोटिजन्मा र्जितं पापं दहते गरुडध्वजः॥ ॥ अथ करवीर महिमा॥ अत्रायुक्तं घे र्वयति जगन्नाथं करवीरे॥
 सितासितैः। रतुयुगानि विप्रैः प्रप्रीतो न वतिकेशवः। कुंकुमासुखवर्णाद्युगधरात् पत्रिकां यो ददाजगन्ना
 थवे कुंकुमाद्यवत नदि। पूर्वोत्तरैर्दरेयुः पूजा कालप्रयत्नति। पूजा फले वातं युगं सम्यगाश्रोति मानवः। शमीप

विष्णुयादेवं प्रजयिवा सुरधिषी यममां विह्वो रंति स्त्री सीत न नारद ॥ इति ॥ एवं शुभैः सदा पुष्पैः प्रजनी योजना
 दनः निधि ईर्ष्यः स्वदे विष्णु न विष्णु त कदाचन उक्तं च विष्णु रक्ष्ये न शुभैः प्रजये दवे कुम्भ मे न मदी गतेः न विष्णु
 दातेः स्पृष्टे तां शुभै न विष्णु शिनि प्रतिगंधन गंधी निष्प्रज्ञ गंधनि वर्जयत् ॥ इति ॥ परमपुत्रो वी कीटके वा पवि
 शानि शीर्षमयु शितानि वा तण्डुल्य हर्षिता नेन वा मितं यद्विशो भनं गंध वन्य ए वित्राणि उग्र गंधनि वर्जयता ग
 धदीन मयि ग्राह्य ए वित्रं यत्कुशादिकं वैराय संकर्षण वचनं चतुः पथ शिवा वा स वमज्ञाना वनि मध्यतः न गंध
 फले पुष्पा गुं आ ददी तत्तान हरेः ॥ श्री विष्णु रक्ष्ये प्रकाश वचनं ॥ नष्टे करवीरा छैः कुम्भ मे रवीय वरि ॥ इति
 तैजस्यै लीतिः श्वा सै वजं तु इति ॥ आघ्राते रंगं स्पृष्टे ईषिते श्वे वना वीयत् ॥ मार्कंडेय ॥ मार्कनो न्म कं किं
 चित्त तथैव निरिवर्त्तिका न कंठ कारिका पुष्पं अगुता यनि तदा यत्तं कटं जं शाल्मली पुष्पं शरी रं वजना दीन
 निवेदितं न यां शा कनि श्य येन प्रयच्छति ॥ इति ॥ तत्र काला प्रदानां पुष्पं रं क कटं वा वीनी महिमा ॥ उक्तं वा

नतदवमरेप्रदक्षिणीयः॥ यत्फलं सर्वेषु पुण्यपत्रेषु नारदा उलसीदनेन दवर्षे प्राप्य ते केन वा र
नादि। तिएतं स्या मदा पूजा मदा बुध॥ ततो जादेवताः सर्वा पूजाय सं प्रदायतः॥ सुदक्षिणं पावनं यद्ये
को वा दको तथा॥ किरीटं को सुमं माया श्रीवसं चानुपूजयेत्॥ नंदं सुमदं गरुडं प्रचंडं वंडं मेव च॥ मदा वसे
मदा वकुमुदं कुमुदेक्षणं॥ जयं विजयं दिव्या न विष्णु कर्मे नं वे पा र्श्वान्॥ चिस्त्रेष्ठा ने व नि मुखा न पूजये
त्पाक्षणादिभिः॥ तथा तद्वसागरे वंडं विव प्रचंडं वरु व वारे प्र पूजयेत्॥ न प्र विव सुन प्र व पूजाय दक्षिणे॥
तथा॥ जयं विजयं येव पूजयेत्॥ शिमे तथा॥ उत्तरे पूजयेत्॥ कलेश सु वलं तथा॥ गणेशं लोक पा ना
थं॥ सवाहनम किं ग ना॥ विष्णु सेन व गरुडं वलादींश्च विष्णु वतः॥ पुरतः पूजयेत्॥ वतं मध सुष्पा हतं॥
दिभिः॥ इति॥ एतत्सुदक्षिणादीनां पूजनं मंदं च विष्णु ने पु साक्षरं॥ तत्र मंत्राणां परिवार विवाह सु
श्रीगुरुमुखादवगतं॥ इति सपरिवारं पुनः पूजा विष्णु प्रपूज्यते॥ पूजनी राज नकु य विद्यु जय त्वने॥

उक्तं च अगस्त्यसकृद्विद्वत्पुत्रेण सौमित्रेण दत्तं तन्मन्त्रं हरेर्जित्वा कुलाचारं तारयेच्छतैः कृत्वा गुरुसमुच्छेन धू-
 येन श्रीधरा लयां धूपाय वैष्णवे यस्तु समुक्ता नरकासंविता तथा नरसिंह उराणो सहस्रानी कं प्रति मार्क-
 ण्डेय उच्यते मदिषा खं गुग्गुलं यस्त्वा ज्ययुक्तं मशकरं धूपं ददाति गण्डं प्रनारसिंहाय न किमान् सैध पितः स-
 र्वदिक्षु सर्वपापविवर्जितः वायुलोकं समासाद्य विष्णुलोकं कमहीयते इति ॥ उक्तं च मूलागमे पुग्गुलैश्चागस्त्य-
 शीरसिताज्यमध्वं दत्तं सारागारविनिःक्षिप्तं मंत्रोन्नीतं विप्रदाय ततः इति ॥ बकुवर्जिमायुक्तं हलंतं के-
 शावापरि कुर्यादारात्रिकं यस्तु कल्याणकारि दिव वसेत् पापकोटिं सदृशं ब्रह्मदत्तं दिकानि वा दद्यात् सा-
 वत्तिनश्चेति विष्णोः सारात्रिकं शुभं कोटयो ब्रह्मदत्तं नाम गम्यागमना कारयत् ॥ दहशाले कर्मण्येण विष्णोः
 सारात्रिकं सुखं कर्तारं ननु यः कुर्यात् न कथा केशवमूर्धनि आरात्रिकं शुभं निशेषं विना दत्तं मय्यं तथा
 च श्रीमहादेव वचनं न त्रहीनक्रिया हीनं यत्कृतं पूजनं हवः सर्वं संहरन्ति मतिं ज्ञानं नीराजं तद्विप्रैः ॥ इति ॥

उक्तवानारदीयकल्यो मष्टिगुगुलधरदीपगोघृतदीपितो मम स्रग्धरिवागयहरये श्रवया र्पायत् ॥ इति न
विष्णोत्तरे। प्राज्ञाल्यादिवादवस्तुकर्त्तरात्रदीपको अश्वमेधमवाप्नोति कुलं चैव मनुष्यत्वात् गरुडपुत्राणो म
वर्त्तकवचनो दवागारविज्ञावावदीपदत्तावतुः पथे मेधतवीज्ञानसंयन्त्रश्चक्षुश्चान् जायते नरा ॥ इति तथा श्री
नृसिंहपुत्राणो घृतनवाथ तालनदीपो याज्ञात्यायन्नरा विस्मावविधिवश्चक्रया तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ विद्वा
यपापसहस्रादिद्यसत्रिज ॥ ज्योतिष्मता विमानेन विस्मलोक मदीयते ॥ इति श्री विष्णु धर्मेश्वरी पुस्तकवचनं ॥
तस्मादायतने विस्मोर्दद्याद्दीपं द्विजोत्तम ॥ तांश्च दत्तो न हि संति न च ते लवि योजिताना ॥ कुर्वत दीपहरां मूको
धो जायते नु वि श्रद्धे तमसि दुःपारे नरकं पच्यते किं सा धूयं चान्निकं पश्यत् कदा न्यातस्व दद्यात् ॥ कुलको
दिसमुद्भूतया तिलिष्ठो परं प्रदं ॥ इति अथ धूपानां प्राधान्यं च स्तव्यं कार्यं उक्तं ॥ धूपं दत्तं तिपाया निदीप्य धि
विनाशनं पूजया विपुलं राज्यं निवस्य मुक्तिं दायकं ॥ ॥ अंबरीषसाज्ञानं प्रतिमां हर्षिणो तमवचनं धूपो

इति कलस्य नक्तान्नमिच्छपत्नोः कृत्वा चासन्निकं विष्णोः स्वमूर्त्तिं दत्ते नृपाः आम्नातीर्थीकारितातिधर्मो
 यथा नवति निर्मलः काराति निर्मलः ददं धूपवोषं तथा दारः । न नयं विद्याततस्य नो मं दिव्य रसा तल्लक्ष्मणा
 वदोषेण यस्यांगैरिवासितं । नापादा विषदस्य नवेति खलु ददिनः । हारदत्तावसाषेण धूपाय च सुनुं स
 दा । नासौ ख्यं नयं दुःखं । नाधिर्जनैरुपगजं । यः स वये हूपवोषं विष्णोः पुत्रकर्मणः । कर स वनेयं नेव नवो
 रादिनयं क वित् । सेवयिन्वा दारधूपं निर्मात्य पादयोर्जलम् । इति । अतः श्रीविष्णोः सवित धूपावाणं कृत्वा आ
 रात्रिकं क्षीरमान्ना श्रीमहाविष्णोः स एविवारस्य श्रद्धया नैवेद्यं समर्पयत् । इति । तदुक्तं गुडपायसमधू
 तम् । शकुल्या धूप मोदकं कान् । सयावदधिसूपांश्च नैवेद्यं सति कल्याणं दिति श्रीजागवते एकादशस्कंधे
 श्रुत्वाति श्रीजागवता । सवयावो धनयतः । नानाविधन्नपानेषु नक्षत्राद्यैर्मानाहृतैः । पयसा वसरं नृत्ति
 तपकैर्दशाष्टिकैः । दध्नर्वर्षिता ईव घृतं नवात वसरं नैवेद्यं कल्प्यते विष्णोः स्तदन्नावेनुपायसं केवली ।

= मति
 सवति
 ६७

धृतसंयुक्तमिति श्रीभागवतैव नैवेद्यं वायुण्यं दद्यात्सुखं सुखं ॥ इति ॥ श्रीनृसिंहपुराणे ॥ द्रविष्यान्नो
 दने दिव्यमाज्यं युक्तं मशकरि नैवेद्यं नरसिंहाय वा कं पाय स तथा ॥ समास्तुल संख्याता स्मारा न्ना वर्त्तत न
 या विष्णुलोत्कमहानो गान्धुं जाना स्मै स वै ल वि ॥ इति ॥ श्रीपद्मपुराणे ॥ नैवेद्यपात्रं दद्यात्मिकत्रा वस्य महात्म
 नः ॥ देवराजं तं कां स्थं तां मृमय मे व वा पा ला रां ए य पत्रं वा पात्रं विष्णोरति श्रियो इति ॥ श्रीगरुडपुराणे ॥
 लसीदल संमिश्रं दूरयं कृति यः सदा ॥ नैवेद्यमिद्यादि अन्नं यत्तु विधु पुण्यं गुणा द्वां चामृतोपमं ॥ निष्पन्नं स्य गदे
 य हांश्च द्या कल्यये हरे ॥ नैवेद्यं परया नेत्त्या घं राद्यै र्जय निःसृज्यै नैः ॥ नीराज नैश्चा हर हः पश्चादा पोश नं बुधा ॥
 अथ युक्तं वात दत्ता जलैः कर्पूर वासितैः ॥ आघमनं वतां बूलं चंदनेः करमा र्जनं ॥ पुष्पां जलितं तः स चान्नपाद
 त्रं च दृश्यत् ॥ नीराज न ततः कार्यं कर्पूरं विन वे सति ॥ तथा पां वरात्रे नार द वचनं ॥ पुनराघम नै दद्यात्कृता घ
 त्रं विष्णु वच ॥ कर्पूरं च मां हलं कुं यं नीराज नै ततः ॥ समं पुं शुक्रादी नि चूषणा नि विवक्षणा ॥ आदृश्य तथा

दर्शकल्युक्तवा मरेति ततः प्रसादा निमुखं ध्यात्वा म ह विष्णुमहामना ॥ जपेदष्टोत्तरशतं सुवीतस्तुतिनि
 प्रभुं उक्तं वा दारीतस्मृतौ शंखसूयमयी माला कावतेन राजा तले ॥ पद्माक्षैश्चैव रुद्राक्षैः विष्णुमैत्रिणैः
 क्तिकैः ॥ रविताराक्षकैर्मालातये वांगुलिपर्वणि ॥ पञ्चजीवमयी माला शशावैजपकर्मणि ॥ इति व्यास वच
 नं तत्र कमन्त्रवदमन्त्रपार्श्वमवलोकयन् न पदापदमाक्रम्य न प्रावृत्तशिरस्तथा ॥ नोर्ध्वतिष्ठन् मुनिर्विद्वान् न
 येन्नय्यमानसः ॥ जपकाले न नाशेत श्रुतादादिकेषु य इति ॥ तथा च शंख ॥ गृह्वेकगुणं जाप्य नद्यानुधिगुणं
 स्मृतं गवां गोष्ठे दवायुणमग्न्यागापवाताधिकं ॥ तीर्थादिषु सहस्रं स्यादनेतं विष्णुसन्निधौ ॥ योगियाज्ञवल्कर
 वचनं ॥ यदि वा कथमालापः स्यात्तु पादिषु कथयन् ॥ व्यादाहैस्त्रयं मन्त्रं स्मरन् वा विष्णुमव्ययमिति ॥ अथ प्रद
 क्षिणं उक्तं वा ॥ यो निका निवपापातिवृत्तद्व्यादिका निव ॥ तानि सवीणि नश्यन्ति प्रदक्षिणं पदं पदे ॥ एवञ्च वा
 उवृत्तस्य यः कुर्यादिप्रदक्षिणं सप्तक्षीपवतीं शुण्णं लज्जते नृपदे पाद ॥ पठन्नामसं दस्त्रं नानामये वहुक्ते

यत्नं इति॥ ब्रह्म सा कर्मा विष्णो विमानं यः कुर्यात्स सप्त प्रकृता प्रदक्षिणां अथ मेधसहस्रस्य फलमाप्नोति मा
नवः॥ इति॥ नवा प्रदक्षिणां श्रमौ प्रणामे देउतस्युरा पश्यन् दृष्ट्वा सुवनवावामनसा वदरिच्य न उक्तं वा एषां
कराभ्यां जानुभ्यां मुरमां शिरसा तथा मनसा ववसा दृष्ट्वा प्रणामाष्टांग उच्यते इति॥ अथ नमस्कारमहिमा सु
नम्रा वचनं॥ एकोपि स्रष्टा स्रस्तः प्रणामो दशाश्वमध्वन्युधेन उच्यते॥ दशाश्वमेधी सुनरेति जन्म स्रष्टा प्रण
मीन सुनर्ज वाय॥ इति॥ तथा मदर्जि श्री नारद वचनं॥ प्रणामा देउतस्य मूर्तमकारण योर्वत्यन स यो गतिम
वाप्नोति न तां क्रतुशतैरपि वाराहपुराणे वानमकारेण वि केन स्रष्टां गन हरिं वजेत॥ इति॥ प्रदक्षिणां न कर्तव्य
विभु रश्वाश्चकारणात् उच्छायेच्छा य कर्तव्यं देउतस्य लिप्यतनं॥ श्री विष्णु वचनं॥ जन्म प्रचुरित्युक्तिं विभुमा
न वैधर्ममावहत् सर्वतन्निः फलं याति एकदस्ता निवेदनात् इति॥ श्री मद्भागवते श्री जगद्गुरुन॥ शिरामत्या
दयोः नवा वा कुन्यां च परस्परं प्रपन्नं पाहिमा मीराजी ते मृक्यग्रहाणां वात् इति शेषो मया दत्तो शिरस्या धर्या

...वही नं क्रिया ही नं न किं ही नं जनाईन। यस्मिन्नि तो मया देव परिपूर्णं तद
 सुखम् ॥ इति ॥ ॥ पूजा मा ॥ ॥ मृदु मया द्य न युतं पणवेन सम चित्। सर्वं न वा सु देव स्या म वृत्त मो नै वृत्त ॥ ॥ तव
 द्यं व द्यं च तव द्यं सु सु क वा च न ॥ पूजा काल उ वि प्रे द म र्वा के श व वि रं गी त वा द्य न वे उ वि स्तो न मि म द
 स्त्र क ॥ स्त व रा जं म उ श्रु श्रु जं प म्भ उ मो क्षण ॥ पूजा काल उ द व स्य धी ता ध म य म नु स्मृ ति ॥ पं त स्त वं म द
 ना म म द्वा ना ग म द्वा जी ति करं द ॥ स्तो त्रा णी प र म स्तो त्रं वि स्तो न मि म द्म कं हि वा स्तो त्र म द्वा णि प र नी
 यं म द्वा पु जे न व ही नं क्रिया ही नं य म्भु तं श्रु जं द ॥ परि पूर्णं न व स्या तु म द्वा स्व स्य की र्त्त ना त ॥ इति ॥ प वं सी ग
 पूजा वि क्षाय श्री विष्णु पा ण्य मे ध यु ण्य न्त त ज लं र्हे न शो र व न नी रा ज नं च द्वा त तो य न के यो द द्वा न त्पा म्भ यं
 ॥ ये त ॥ त दु क्तां वा ण ति ॥ उ य नो वे प्रा णि तो क वा वा प शि तं द नै वि र सा मि न्य रं मा स्ता ने न त म्भु किं न वा या
 दा द कं दी रे वे त्त वा नां म द्वा ॥ ॥ ये द द्वा ॥ ॥ मं द्यो ज रा ण श तं न नै ॥ ॥ ही वा वि ष्णु पा दं बु द्ध वा नी सा

श्रीरत्नामृतमहिम्नः